

**SVERIGES
LANTBRUKSUNIVERSITET**

LANTGÅRDENS UTSEENDE OCH YTTRE MILJÖ

Möjligheter till en harmonisk upplevelse, teori och pilotstudie

THE APPEARANCE OF FARMSTEADS IN THEIR ENVIRONMENT

**Opportunities for creating a harmonious visual experience,
theory and case study**

Annika Sällvik

**Institutionen för lantbruksteknik
Avdelningen för byggnadsvetenskap**

**Rapport 188
Report**

**Swedish University of Agricultural Sciences
Department of Agricultural Engineering
Building Design Section**

**Uppsala 1994
ISSN 0283-0086
ISRN SLU-LT-R--188--SE**

FÖRORD

Lantgården är en mycket viktig del i det svenska kulturlandskapet. Varför ser vissa gårdar i landskapet mycket bättre ut, är vackrare och ger ett mer harmoniskt intryck än andra? Gårdar, med ungefär lika många byggnader, samma utformning och funktion, kan ge helt olika intryck. Hur en lantgård upplevs beror på vem som betraktar den, bl a har uppväxt och utbildning betydelse. Det är viktigt att vi förstår vad det är som gör att lantgården blir en positiv upplevelse och ger betraktaren ett harmoniskt intryck. Dessa funderingar och tankar var således anledning till att detta projekt genomfördes. Arbetet utfördes vid avdelningen för byggnadsvetenskap, Ultuna. Utbildningen i ämnet lantbruksbyggnader för blivande agronomer vid Sveriges lantbruksuniversitet, handhas sedan 1994 av avdelningen för byggnadsvetenskap vid Institutionen för lantbruks-teknik, LT-Bygg. Dess föregångare var LBTs forsknings- och undervisnings-avdelning. I utbildningen har ämnet lantbruksbyggnader givits tre olika "dimensioner": *biologisk*, *tekniskt-konstruktiv* samt *estetisk*. Den estetiska dimensionen av lantbruksbyggnader, gårdsmiljöer samt byggnader i landskapet finns tidigare belyst i t ex Lantbrukets bebyggelsemiljö, Molén & Bergsjö (1989).

Projektet med harmonisk gårdsbild planerades och genomfördes 1993-1994 av agronom Annika Sällvik inom ramen för ett 20 poängs examensarbete enligt fordringarna för agronomexamen. Annika Sällvik har utarbetat denna rapport under handledning av docent Krister Sällvik. Arbetet har genomförts med hjälp av ett stipendium ur Graméns fond. Intervjuerna på Focksta gård genomfördes under perioden januari till april 1994.

Ett stort tack till Bo Granvik som låtit mig göra intervjuerna på sin gård Focksta. Ett speciellt tack till alla er som jag har fått intervjua, utan er hade det inte blivit någon undersökning! Jag vill också rikta ett stort och varmt tack till alla som har hjälpt mig med tips och råd såväl som uppmuntran. Tack riktas också till professor Göran Lindahl, Uppsala, och agronom Karin Morgan som båda välvilligt ställde upp som opponenter på mitt seminarium och som båda framförde konstruktiv kritik (som inarbetats i denna rapport) och som tillsammans med dr Bengt M P Larsson bidrog till den intressanta diskussionen. Ett varmt tack till Anita Sjöberg för all hjälp med att få manuset tryckfärdigt. Ett stort tack även till min faderlige handledare docent Krister Sällvik.

Ultuna, Uppsala augusti 1994

Annika Sällvik

Krister Sällvik

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	5
SUMMARY	6
INLEDNING	7
ESTETIK	7
Vackert	7
Skönt	8
Harmoni och gårdsbild	8
Stilideal	9
UPPLEVELSE	10
Människors upplevelse av landskapet	11
OLIKA SÄTT ATT SE PÅ EN LANTGÅRD	13
Lantgården i landskapsbilden	14
Lantgården som en helhet	15
Byggnadernas exteriör	16
LANTGÅRDENS UTSEENDE	16
Historik	16
Gårdarna i dag	20
MEDEL FÖR HARMONI	24
Samhörighet	25
Helheten och detaljerna	26
Byggnadsform	28

Tak	29
Material	31
Färg	35
Ljus och belysning	38
Vegetation	38
Rumsbildning	38
Gårdstyper	39
EGEN UNDERSÖKNING	41
Focksta	41
Hur jag ser och upplever Focksta	50
Intervjuer	55
DISKUSSION	61
Gammalt och vackert	61
Bevara gårdens yttre miljö med ny inriktning på företaget	61
Mina reflektioner på gården Focksta	62
Slutsatser	64
Fortsatta undersökningar	66
REFERENSER	68
Litteratur	68
Personliga meddelanden	69

BILAGA

SAMMANFATTNING

Samma lantgård kan tyckas se likadan ut för alla, men så är det inte. Var och en ser olika saker och värderar dem olika, upplevelsen är individuell. Hur man upplever något beror t ex på vilka tidigare erfarenheter, förutfattade meningar, kunskaper och förväntningar betraktaren har. Upplevelsen av en lantgård beror bland annat på om man förstår hur lantbruket bedrivs och vilka funktioner de olika byggnaderna och deras kringutrustning har. En "Bonde" (person med kunskap om hur modernt jordbruk bedrivs) som känner till och förstår funktionerna på en modern lantgård, lägger in mycket av detta i sin värdering av gårdens utseende. "Svensson" (person som inte är "Bonde") har inte de kunskaperna och får därför en annan upplevelse av samma lantgård. "Svenssons" uppfattning om hur det skall se ut på "landet" är ofta baserade på hur jordbruket bedrevs fram till 1950-talet. En vision som kommer bl a från svenska långfilmer, böcker och berättelser från äldre personer.

För att undersöka vad som är viktigt för att en gård skall uppfattas som harmonisk och tilltalande gjordes en undersökning på Focksta, en lantgård utanför Uppsala. Sex personer fick berätta vad de tyckte och varför om gårdens utseende.

Under intervjuerna framkom det att det första intrycket och det upplevda underhållet är viktigt. Framsidorna på byggnaderna bör därför göras med eftertanke. De stora ytorna som väggar och tak drar uppmärksamhet till sig. Underhåll på väggar är därför viktigare än underhåll av t ex stuprör, ur estetisk synvinkel.

Helhet i gårdsbilden och samhörighet mellan de olika byggnaderna är viktigt. Byggnads-material och färg spelar en stor roll. Byggnader som är i samma färg och därför ser lika ut och byggnader med samma struktur (material), skapar en sammanhållning av byggnaderna. Genom att förstärka liknande detaljer på flera byggnader ökas samhörigheten mellan dem. Vegetationen hjälper främst till med att markera gränserna mellan tomten och åkern, men även för att göra lantgårdens utseende mjukare.

"Svensson" är nyfiken på hur lantgården med sin produktion fungerar. När han förstår funktionen och anledningen till varför det ser ut som det gör, accepteras de flesta utseenden.

Experterna, som har läst estetiska ämnen har lättare för att motivera sina åsikter än de övriga. Experterna har lättare att betrakta en byggnad eller detalj i taget, medan de övriga gärna jämför med närliggande eller tidigare byggnader och detaljer.

SUMMARY

The appearance of a building is personal and depends on, for example, previous experiences, knowledge and background. The appearance of a farm is therefore depending on whether the observer has the knowledge of modern farming or not. The "Svensson" is a person without the knowledge of modern farming. He expects farms to look like they did until the 1950's. This opinion has developed partly due to stories told by elder people, old Swedish movies and literature. The "Bonde" is a person with knowledge of modern farming. He will include how things will work out on the farm in his aesthetic judgement of it.

To find out which things are important to make a farm look harmonious and pleasant, interviews were made on Focksta, a farm outside of Uppsala, Sweden. Six people including representatives from both "Svensson" and "Bonde" were interviewed.

According to the interviews the first impressions of a farm are important. The maintenance is also important. The first views and the front sides of the farm should therefore be made with care and consideration. Many things are important to make a farm look pleasant and attractive. One of the most important things for making a farm look pleasant is that it looks uniform. All of the farm buildings should be about the same size. If one building is a lot bigger than the others, the uniformity and concordance of the farm is disturbed. The building material and colour, of the buildings are also important. If all buildings are the same colour they will look alike even if the size or height differ some. If details and ornaments are the same on different buildings, that should be emphasised to make the concordance stronger. People seem to accept two main building materials on a farm. On Focksta, wood and steel façades are most common, on small building is built in brick. The brick building looks misplaced and disturbs the harmony mostly because of its material, according to the interviewed people.

The "Svensson" is curious about the modern farm and its functions. He will accept most appearances when he's told about the functions, which have placed certain demands on the outdoor appearance.

The persons who are "experts" (have studied aesthetics) will tell why a building is beautiful or ugly whereas most other people only can tell that it is beautiful or ugly. Experts are able to look at one building or detail at time where other people tend to compare it with details and buildings close to and viewed earlier.

INLEDNING

Gården, med byggnader, är en mycket viktig del för hur vi upplever landskapet. För lantbrukaren, som både arbetar och bor på gården, har dess utseende stor betydelse för hur han kan känna trivsel och stolthet. Landskapet tillhör alla, men det är till största delen de som brukar och bor i det som får ta ansvaret för dess gestaltning.

Lantbrukets byggnader är exponerade i landskapet och därför föremål för ständig granskning och värdering. Vi har förutfattade meningar om hur det skall se ut på "landet". Våra bilder av hur gården skall se ut förutsätter omedvetet att jordbruket bedrivs i former och storlekar som fanns fram till mitten på 50-talet. I dag bedrivs en stor del av jordbruket som en industri för livsmedelsråvara, med stora djurbesättningar och/eller stora arealer. Fortfarande vill vi inte se dessa lantbruksbyggnader som en industri utan vill uppleva dem på det gamla sättet.

I detta arbete vill jag försöka förklara varför människor med olika bakgrund upplever omgivningen olika och hur det påverkar deras upplevelse av landsbygden, landskapet och då framförallt en modern lantgård.

Målet och syftet med examensarbetet är att kunna ge råd och riktlinjer för hur gården skall utformas så att den ger en bra upplevelse, d v s en tilltalande och harmonisk gårdsbild i landskapet.

Jag har valt att dels göra en litteraturstudie inom områdena och dels göra en praktisk del. I undersökningen har olika människor fått säga vad de tycker är vackert och fullt på en gård utanför Uppsala.

ESTETIK

Ordet estetik betyder vetenskapen om det sköna. Tre ord som får en stor betydelse är harmoni, skönt och vackert. Dessa tre är subjektiva bedömningar och därför individuella. Var och en har sina värderingar och erfarenheter. Vi kan ha olika uppfattning om vad som är vackert, skönt och harmoniskt, men vi har alla behov att få uppleva det (Brohmann, 1954). Det finns ingen "sanning" om vad som är estetiskt, men mer eller mindre allmängiltiga riktlinjer att tillgå. De tre orden har inte samma betydelse, men är i vissa fall utbytbara.

Vackert

Vackert betyder estetiskt tilltalande, när utseendet hos något uppfattas som positivt, angenämt och tilltalande.

Människan söker ordning i de situationer hon har medverkat. När det finns ett mönster som kan bildas genom tänkta raka linjer, cirklar eller andra kända former t ex sinuskurva och droppform, tycker vi att det är vackrare än om vi upplever oordning. Den gamla skogen tycker vi är vacker för att den är orörd och inte påverkad av människan. I det orörda förväntar vi oss ingen ordning. En form som är funktionsanpassad är också vacker, men för att tycka att det är vackert, så måste vi förstå hur den/det skall användas, eller ännu hellre ha använt det själva (Brochmann, 1954).

Skönt

Skönt betyder estetiskt tilltalande och dekorativ när det används i sammanhang utan själ, t ex om gårdsbilder och landskap. Det används helt synonymt med "vackert".

För att vi, enligt Sorte (1969,1970), skall uppfatta ett landskap positivt är det viktigast med "skönhet, ärlighet och kärlek". Skönhet uppnås genom en kombination av såväl gammalt och vant som nytt och spännande. För lekmannen är det gamla och vana viktigast, medan det för fackmannen (arkitekten, landskapsarkitekten) är det nya och utmanade som ger kryddan åt skönheten. De flesta upplever det som är helt nytt och oprövat som skrämmande och därmed fult. Det är en förklaring till att allmänheten inte "förstår sig på" och uppskattar fackmännens kreationer.

Hur en miljö uppfattas beror delvis på hur komplex den är. En mera komplex miljö innehåller flera element. Elementen varierar i storlek beroende på i vilken miljö de betraktas. En skog är ett element i ett landskap, men i andra fall kan ett enskilda träd utgöra ett element. De flesta människor har samma uppfattning om hur komplex en miljö är. De (landskaps-) miljöer som upplevs minst trivsamma och minst inbjudande är de miljöer med högst och lägst komplexitet. Samma komplexitet som upplevdes som "trivsamma" och "inbjudande" i Sortes studier upplevdes även som "ursprungliga" och "naturliga". Av detta drog Sorte slutsatsen att en ursprunglig och naturlig miljö har positiva samband med en inbjudande och trivsam.

Harmoni och gårdsbild

Harmoni betyder samklang, överensstämmelse och samstämmighet. En harmonisk gårdsbild har alltså en enighet och en jämnvikt, där de olika elementen går ihop väl och samverkar. Gårdsbilden kan vara symmetrisk, annars finns där någon annan form av balans och/eller avvägda proportioner.

En gård skall var intressant, iögonfallande och tilltalande. Den skall väcka tankar och ge funderingar, så att man vill komma tillbaka och titta på det som man inte kan komma

ihåg och förstärka sin minnesbild. Den skall vara vacker och ge en känsla av att här finns trevnad, ro, arbetsglädje och liv.

Att en gård är vacker betyder mycket för att få gårdsbilden harmonisk. När man kör förbi en gård i landskapet och reagerar på hur den ser ut, är det antingen för att den är så "fin", eller för att den är "ful". De gårdar som man inte lägger märke till är nollnivån, all dagliga.

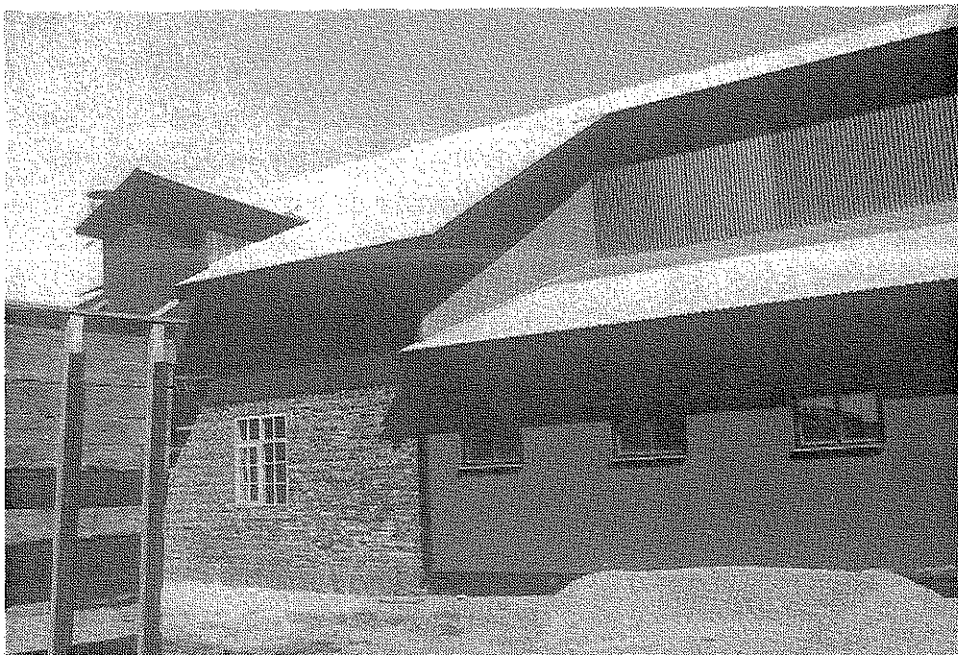
Alla element kan uppfattas som om de inte passar in i sin miljö, är fel. "Fel"-elementen stör totalintrycket av den betraktade miljön och kan göra en i sig harmonisk miljö disharmonisk. Alla element kan upplevas som fel, en åker likaväl som buskar, berg, moln och vägar. Element av permanent karaktär upplevs som mera fel och störande, än element av mindre permanent och tillfällig karaktär. Färg, form och funktion är de vanligaste anledningarna till varför ett element inte passar in i miljön (Sorte, 1970). Det är svårt att motivera varför en form inte passar in, men lätt att pekat ut den.

En harmonisk gårdsbild ger ett enhetligt intryck. Enhetligt är inte de samma som monotont eller enformigt. En monoton gårdsbild upplevs som tråkig och oinspirerande eftersom den inte startar hjärnans omedvetna letande efter mönster. Omväxling och kontraster motverkar monoton, men kontrasterna får inte göras så kraftiga att helheten går förlorad och intrycket blir splittrat (Horgby, 1985; Hesselgren, 1977). En medvetenhet om vad som är vackert och fult underlättar för att erhålla harmoni, om man inte vet att harmoni kan fås är chanserna små för att lyckas.

Stilideal

Vad som är vackert har förändrats under åren. Det går mode i vad som är vackert, inte bara i kläder, utan även i inredning och husutformning. Att olika mode kommer och går har flera förklaringar. Bland annat så påverkas vi av vår faktiska omgivning och av omgivningens attityder (gruppträck). Andra anledningar till att vi upplever nya saker som vackra är att kunskaperna ökar, vyerna vidgas, så att vi kan se fler, annorlunda sammanhang och därmed tänka i andra banor och mönster och då få visioner av nya bilder för vårt inre (Brochmann, 1954).

Man bör inte blanda olika stilar i samma byggnad. Då får hjärnan anstränga sig för mycket och byggnaden blir jobbig att titta på. Det som är jobbigt uppfattar hjärnan vanligtvis som fult (Brochmann, 1954). En byggnad upplevs som rörig om den innehåller för många material, höjder eller vinklar (figur 1). Det är svårt att se samhörighet i en lantgård där husen är röriga i sig själva och likaså om de är röriga i förhållande till varandra.

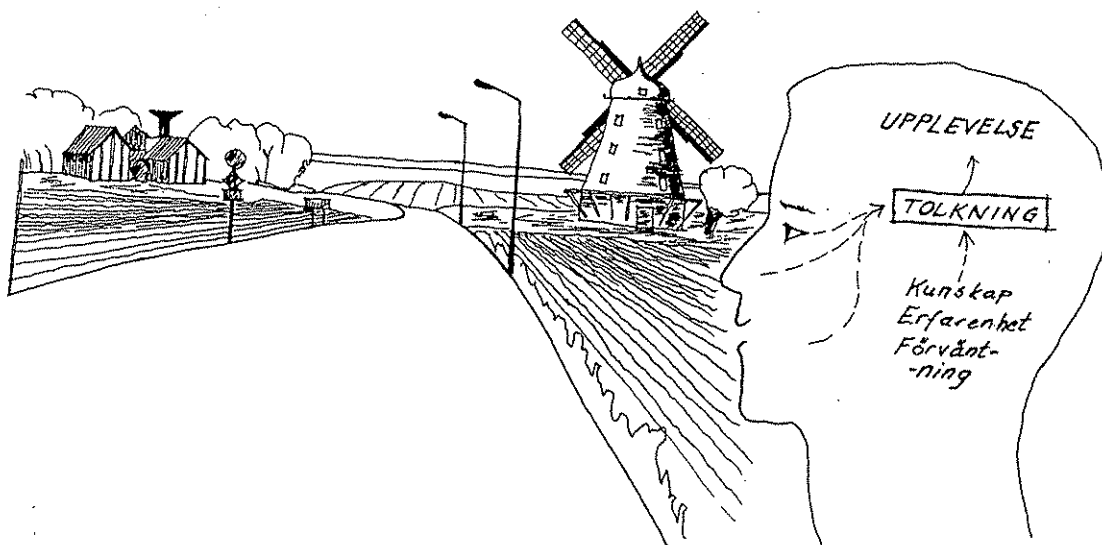

Figur 1. Ett hus eller en gård där husen är "röriga" och flera stilar är blandade upplevs ofta som fula, eftersom hjärnan inte kan finna ordning.

UPPLEVELSE

"Vår upplevelse av omgivningen är en helhetsupplevelse, ett samspel mellan den upplevande människan och den fysiska verkligheten. Sinnesorganen ger oss förnimmelser av omgivningen. Vi ser, hör, luktar, smakar och känner. Dessa förnimmelser tolkas och värderas sedan med hjälp av de erfarenheter, kunskaper och förväntningar som finns lagrade i hjärnan" (Bergsjö, m fl, 1980). Detta citat säger egentligen att alla tycker olika! Beroende på vilka erfarenheter vi har, kommer vi att uppfatta en bild eller gård på olika sätt. En skiss över upplevelsen finns i figur 2.

Upplevelsen av landskap har tre aspekter; *en estetisk, en social och en praktisk/funktionell* (Paulsson, 1956). Den praktiska/funktionella har betydelse, då iakttagaren kan förstå varför ett föremål eller landskap ser ut som det gör. Man ser nyttan i något, och nyttigheten gör troligen föremålet vackrare. Man tolererar att ett funktionellt föremål inte är så vackert eftersom det är viktigare att det fungerar. Ett föremål som både är funktionellt och vackert är det eftersträvade. Den sociala aspekten kommer in t ex då vi ärvt något och känner band med äldre generationer genom föremålet. Det kan också vara så att man inom familjen, byn eller släkten gemensamt gjort, byggt eller köpt något och då får tingen kanske ett större värde på grund av detta. I den sociala aspekten kommer också symbolvärdet in. Med detta menas att vi medvetet eller omedvetet förknippar värderingar, associationer eller minnesbilder till föremålet (Hemgård, 1978).

Figur 2. Schematisk bild av upplevelseprocessen. (Efter Nilsson m fl, 1978)

Iakttagaren får skilda upplevelser av ett landskap beroende på vad han sysslar med när han gör iakttagelsen (Nilsson, m fl, 1978). En bilist och en flanör får helt skilda upplevelser i de landskap de passerar. En konstnär som fördjupar sig i landskapet lägger självklart märke till flera detaljer än en bilist som susar förbi. Men även bilisten hinner få en uppfattning av landskapet. Samma person kan alltså uppleva samma landskap på mer än ett sätt.

Människors upplevelse av landskapet

Skillnader i hur människor uppfattar ett landskap kan ibland förklaras med olika bakgrund, t ex kulturell och yrkesmässig. Det är också möjligt att se likheter i uppfattning hos människor med likartade bakgrunder (Frykman och Löfgren, 1979) Jag har valt att dela upp betraktarna i två grupper "Bonden" och "Svensson". "Bonden" får representera de människor som har anknytning till dagens jordbruk och förstår hur det bedrivs.

"Svensson" representera alla andra. "Experten" utgör en undergrupp till de två andra.

"Experten" representerar dem som har studerat skönhet, t ex arkitekter och konstnärer.

Bondens upplevelse av landsbygden

Bonden har en kluven inställning till gården, jorden och skogen. Dels är det något som kan ha gått i arv i generationer och förhoppningsvis skall fortsätta så, en resurs, dels är det ett arbete som skall ge sysselsättning och ekonomisk utkomst, försörjning till familjen. Bonden har oftast kunskapen om varför gården ser ut som den gör. För bonden är utseendet inte någon slump, utan en spegling av de funktioner, behov och den teknik som

var tillgänglig när bygget skedde. Bonden har även klart för sig vilka funktioner som kringutrustning, t.ex. luftledningar och dieseltankar har. Han ser därför kringutrustningen som något som hör till gårdsbilden lika mycket som byggnaderna själva. Han är också väl medveten om vilka produktionstekniska lösningar han valt och varför.

När bonden upplever en gård eller ett jordbrukslandskap har den praktiska aspekten störst betydelse, därefter kommer den sociala.

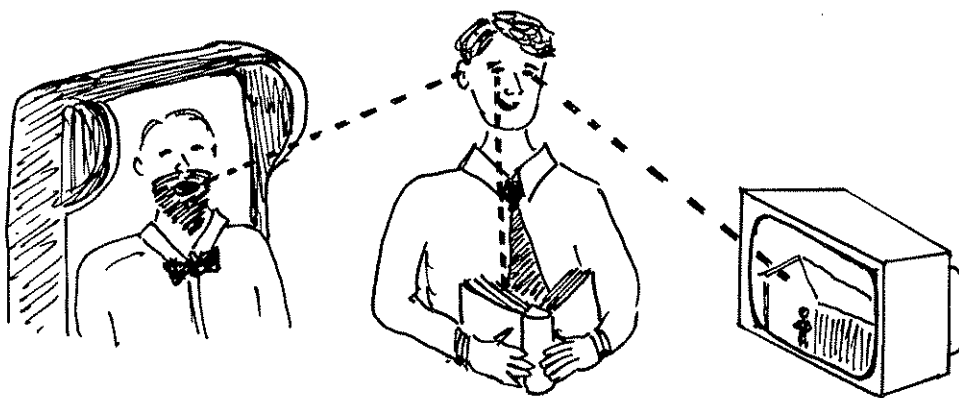
Svenssons upplevelse av landskapet

För Svensson är landskapet till stor del en rekreationsplats och föremål för fantasier om semester och sommarlov, och detta är grunden för hans värderingar. I denna romantiska landskapsuppfattning är röda byggnader med vita knutar, eller korsvirkeshus tillsammans med blommande slätterängar mycket viktiga (Frykman och Löfgren, 1979). Svensson ser på landet som det återspeglas t ex i böcker och i gamla svartvita långfilmer (figur 3). De moderna funktionerna i och kring bondgårdarna är varken intressanta eller relevanta för Svensson. Nästan alla har en farfar eller mormorsfar som var jordbrukare, det är den generationens arbete och livsstil som muntligt har förts fram till dagens generationer.

Den önskebild av Sveriges landsbygd som Svensson har är den som finns i bl a Astrid Lindgrens berättelser och i Carl Larssons bok "Spadarvet". Det är en miljö från 1900-talets början. Gårdarna med ett litet boningshus och med några uthus till. Dessa gårdar producerade nästan enbart för att försörja familjen.

Gården bestod vanligen av det rödmålade boningshuset med vita knutar och spröjsade fönster. Dessutom tillhörde stall eller stallar för gårdens häst, ett par kor och några grisar, hönshus samt magasin för att lagra den säd som åkrarna gav och tröskverket tröskat. Det foder som användes var löshö lagrat på skullen, inget ensilage. I denna miljö syns inte några högar med skrot eller plastsäckar. Alla husen är väl underhållna men inte nybyggda. De fönster som finns är hela och ingen dieseltank skymmer sikten. Denna miljö med små röda stugor med vita knutar är en idyllisk landsbygdsmiljö för Svensson.

Figur 3 Svenssons landsbygdsuppfattning har delvis sin grund i TV-filmerna, böcker och muntliga berättelser (Illustration Karin Morgan).

Det finns flera förklaringar till varför Sörgårdsidyllen upplevs som pittoresk och tilltalande. Vi kanske söker våra rötter, har en längtan till landet, upplever denna miljö som lugn och harmonisk. De yngre generationerna har erhållit den romantiska landsbygdsidyllen genom bl a mjölkpaketens baksidor, filmer som Emil i Lönneberga, eller med Edward Persson och böcker som Bullerbybarnen. Det är en sommarlovsidyll med vackert väder, höskörd med häst och kaffekorgar.

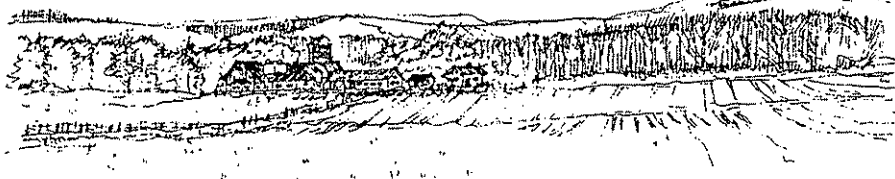
På landsbygden fanns även de större egendomarna, gods, herrgårdar och slott. Denna typ av byggnader finner vi inte pittoreska eller mysiga utan snarare pampiga. Här är allting i en större skala. Såväl boningshus som stall, ladugårdar och magasin är stora. Även här var allting väl underhållet, men av de anställda och statarna. Denna vackra eftersträvarvärda romantiska överklassmiljö underhålls även den av gamla svenska långfilmer. Herrgårdsmiljön upplevs av många som genuint svensk, men den är till stor del importerad från Frankrike!

OLIKA SÄTT ATT SE PÅ EN LANTGÅRD

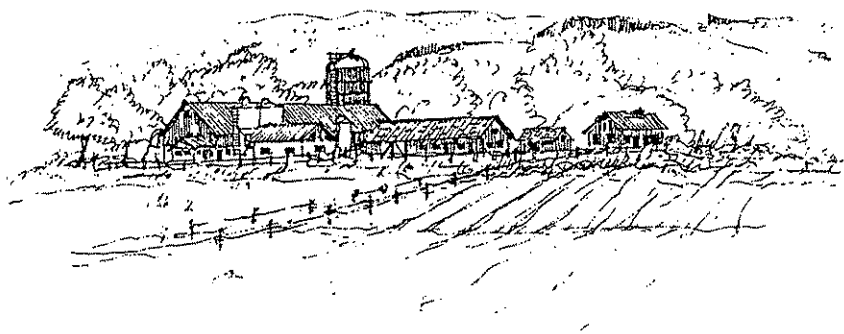
En lantgård kan ses och upplevas ur flera perspektiv och från många avstånd. (Molén och Bergsjö, 1987) har formulerat detta som de tre blickpunktsavstånden (figur 4). Från dessa avstånd ses gården på olika sätt och olika intensivt. Av störst betydelse för att uppnå en harmonisk gårdsbild är att lantgården upplevs som en helhet.

- Lantgården i landskapsbilden
- Lantgården som en funktionell och estetisk helhet
- Byggnadernas exteriör

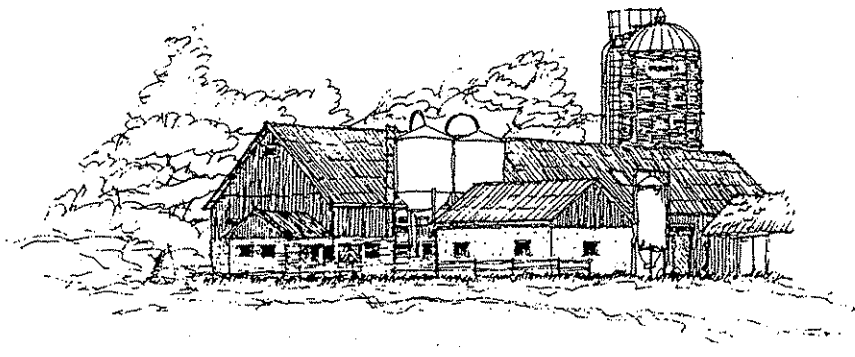
Landskapet

Lantgården

Byggnaden

Figur 4. De tre blickpunktsavstånden; gården i landskapsbilden, gården som en helhet och byggnadernas exteriör (Molén och Bergsjö, 1987).

Lantgården i landskapsbilden

På avstånd upplevs lantgården som en del i landskapet likaväl som en träddunge eller något annat landskapselement.

I olika landskapstyper är gården olika mycket framträdande (Bergsjö, m fl 1980).

- Slutet landskap, t ex skog. Här är sikten begränsad och rummen är små. Gården är inte ett framträdande landskapselement.
- Halvslutet landskap, t ex mellanbyggd. Här begränsas sikten t ex av åsar, skogsholmar och skog. I ett halvslutet landskap kan man uppleva rum av olika storlek och höjd. Beroende på var i detta landskapet gården ligger är den olika framträdande. En gård i anslutning till annat landskapselement är mindre framträdande än en som ligger "fritt".
- Öppet landskap, t ex slätter. Här är sikten i princip fri och begränsas mestadels av jordytans krökning, men även av alléer, enstaka träd och bebyggelse. Gården blir här ett mycket framträdande landskapselement, och man bör därför noga överväga såväl placering som utformning och färgsättning av byggnader.

Beroende på landskapstyp kommer gården att upplevas olika. När det inte är önskvärt att låta lantgården dominera i landskapet bör den göras så att den smälter in i och anpassar sig till sin omgivning. Att dölja hela gården i landskapet är sällan önskvärt och mycket svårt. Genom att göra ett landskapselement, t ex hus och vegetation, mera framträdande kan synintrycket av något annat minska t ex gödselbehållare eller verkstad.

Vid utflyttningen av gårdar i samband med skiftena placerades de på den sämre marken och centralt på ägorna. Placeringen valdes gärna lite högre på t ex kullar eller åskanter, men med tillgång till vatten. När en lantgård byggdes passade den in i landskapet och vegetation planterades för att markera övergången mellan åker och gården. Nya vägar och vägdragningar, igenplantering av åkermark etc kan göra att byggnaden inte längre passar in i landskapet. Gårdarna får dock ligga kvar där de ligger, eftersom kostnaderna för att flytta gården är mycket stora och sällan motiverade mer än ur estetisk synvinkel.

Lantgården som en helhet

När lantgården upplevs som en helhet och inte som en sammanplacering av olika hus och byggnader utan samband, är det ett steg mot bättre harmoni.

Idag dominerar nästan alltid ekonomibyggnaderna lantgården, de är många men framförallt stora. Boningshuset är lagom för en familj, men driftsbyggnaderna är kanske anpassade för en produktion för mer än hela byns behov. Förr stämde oftast bostadens storlek överrens med driftsbyggnadernas, det som producerades på gården konsumerades också oftast där. Små jordbruk i en skala, de större i en annan, herrgårdarna i en, slotten i en tredje. Alla husen på hela lantgården var i samma skala.

Tekniska faktorer som påverkar byggnadernas placering i gårdsbilden

Byggnadernas inbördes placering i gårdsbilden påverkas av flera faktorer (Ascárd, 1991). Vid om-, ny- och tillbyggnad på lantgården måste kompromisser göras, men bland de viktigaste faktorerna att ta hänsyn till är:

- Transporter av mjölk, foder, gödsel, djur och fordon skall kunna ske på ett rationellt sätt.
- Avstånd till bostad, så att uppsikt kan hållas över hela gården från köksfönstret. Undvika att de längsta sträckorna är de som går flest gånger per dag.
- Säkerhetsavstånd mellan byggnader (brand). En eventuell brand skall inte sprida sig mellan byggnader.
- Kommunikationssystem mellan befintliga och/eller nya byggnader.
- Förhärskande vindriktning, snö- och dräneringsförhållanden; så att inte det bildas drivor där det flesta transporterna går, eller det blåser rakt in i portar som kommer att stå öppna ofta.

De funktionella aspekterna har stor betydelse för att produktionen på gården skall fungera på ett smidigt och rationellt sätt.

Byggnadernas exteriör

Byggnadens exteriör berättar om vilka funktioner som finns eller fanns häri. Med hjälp av omsorgsfulla val av färg, form, material och detaljer kan huset ges en skönhet. Men även om varje byggand betraktas för sig själv görs jämförelser med intilliggande byggnader. En vacker byggnad ger inte en vacker gårdsbild, men en ful byggnad kan förta mycket av en vacker gårdsbild. De estetiska aspekterna ges mindre betydelse för produktionen än de tekniska, eftersom exteriören inte direkt bidrar till inkomsterna.

LANTGÅRDENS UTSEENDE

Historik

Utseendet hos jordbrukslandskapet med gårdar och ekonomibyggnader är inte statiskt, utan under ständig förändring. Det jordbrukslandskap som finns i dag är ett resultat av utveckling. Denna förändring startade i och med att man övergick ifrån att samla till att

börja odla. Utvecklingen har skett successivt utom vid skiftena, då stora radikala förändringar gjordes samtidigt i nästan hela Sverige. Efter mitten av 1970-talet startade återigen en mycket kraftig förändring p g a genombrottet för industrijordbruket. De flesta av lantgårdarnas ekonomibyggnader är uppförda under dessa två mycket expansiva perioder (Mattson, 1985).

Skiftesreformerna

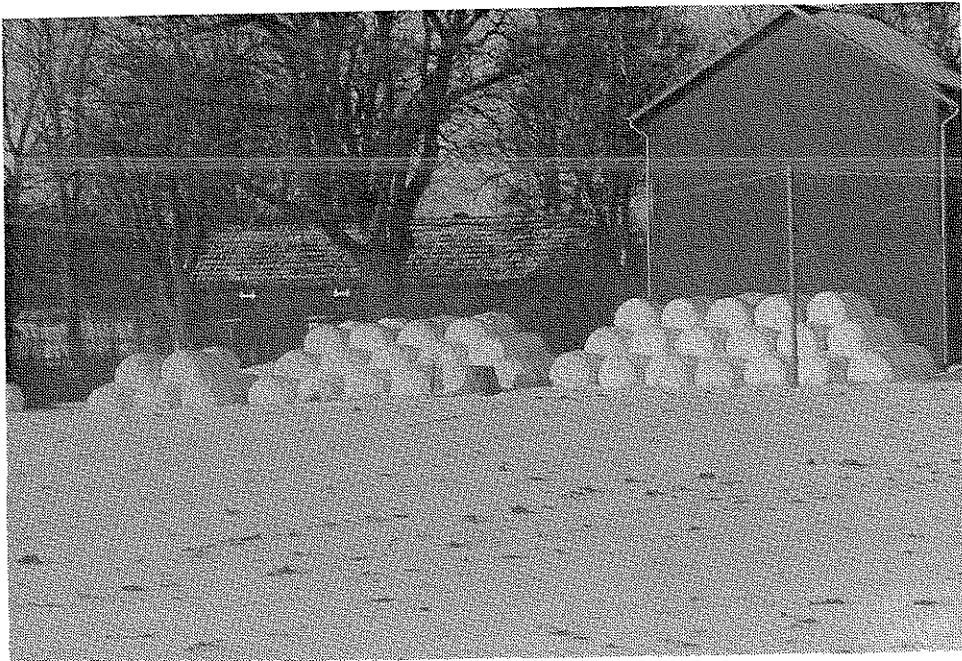
Mycket stora förändringarna kom med skiftesreformerna i början och mitten av 1800-talet. I Skåne splittrades hela byar och nästan samtliga gårdar flyttades ut. I övriga Sverige var inte byarna lika stora och oftast flyttades endast ett fåtal gårdar ut från byn. De som flyttade gårdar fick en möjlighet som få har haft; att bygga upp HELA gården från början. Alla hus byggdes, såväl boningshus som ekonomibyggnader. Det var upp till var och en att bygga upp lantgården som han ville, tomtgränserna begränsade inte byggnationen som de hade gjort inne i den gamla byn. Produktionen inriktades mera mot de animaliska näringarna än tidigare (Mattson, 1985).

Eftersom alla husen byggdes ungefär samtidigt har samma teknik och byggnadsmaterial använts till alla byggnaderna. Alla husen gjordes i samma skala eftersom inriktningen och produktionen var bestämd och densamma under hela byggnadstiden. Likheterna mellan byggnaderna ger dem en stark samhörighet med varandra. Det är under denna tidsperiod som bl a "fähusarkitekten", lantbruksarkitekten, C.E. Löfvenskiöld verkade.

Ny teknik

Odlingsteknikerna har förändrats, från handkraft till maskinkraft och från växelbruk till ordnad växtföljd. Där tidigare hästar, oxar och så småningom små traktorer drog fram över åkrarna, ser vi nu stora traktorer med enorma redskap eller åkrar i omställning. De nya teknikerna har även krav på byggnaderna, som därför måste utformas annorlunda nu än tidigare. Formen på ekonomibyggnaderna ändras även i och med att produktionsformerna förändras.

Foder skall lagras för djurens vinterbehov. När grovfoder till korna var det samma som hö, förvarades detta på skullen ovanför dem. Ensilagets insteg på fodersidan, under 1950-talet medförde nya lagringskrav. Ensilaget har skilda krav på utformning och placering av lagerbyggnad än hö. Ensilaget kan förvaras i torn eller plansilo men även i plastlimpa på mark, och i "LRF-ägg", dvs inplastade rundbalar (figur 5). Beroende av vilken lagringsform som väljs kan det medföra att en ny byggnad byggs eller att vit plast dominerar lantgården och landskapet. Oberoende av vilken lagringsform för ensilaget som väljs, kommer gårdsbilden att förändras. Om ett nytt kostall skall byggas görs detta i form av ett låghus, utan skulle ovanpå, då ensilaget lagras utanför stallbyggnaden.

Figur 5. Ny teknik för konservering av vallfoder i inplastade rundbalar "LRF-ägg" påverkar både gårdens och landskapets utseende.

Konstruktions- och byggnadsteknik gav en bit in på 1900-talet de huvudsakliga förutsättningarna för byggandet (Molén, 1983). De material som fanns i trakten fanns också i huset t ex timmer, sten, halm och lera. Att frakta material var svårt och dyrbart, det upplevdes dessutom som onödigt eftersom beprövade material fanns i trakten. Utvecklingen inom byggbranschen har inneburit såväl ny teknik som nya material. De nya teknikerna klarar bredare byggnader med större spännvidder än de gamla gjorde. Möjligheterna att variera byggnationen har därför mångfaldigats. Det är inte längre materialen och teknikerna som är det begränsande för byggandet utan ekonomi, planlösningar och lagar.

Skalan blir större

Upplevelsen av landskapet och gårdarna förändras i skala eftersom maskinerna blir större och specialisering sker. För att kunna driva ett så rationellt och ekonomiskt lönsamt jordbruk som möjligt har lantbrukarna valt att specialisera sig. Specialiseringen brukar vara på antingen växtodling av något slag eller på någon form av djurhållning. De lantbrukare som har djur fortsätter dock oftast själva med att producera en del av det djurfoder som behövs. Detta innebär en specialisering inom växtodlingen även för djurgården.

Diken, gärdesgårdar och åkerholmar är bruksneshinder för de stora maskinerna och har därför avlägsnats. Även i det äldre jordbruket var dessa bruksneshinder till förfång, men

merkostnaderna var inte så stora. Man har inte heller alltid haft kunskap och teknik för att kunna undanröja dem. Täckdikningen fick sitt genombrott under mellankrigstiden och kampanjerna ökade även efter andra världskrigets slut. Täckdikningen förändrade landskapets utseende, många öppna diken försvann och åkrarna blev mera sammanhängande, större (Larsson, 1994).

På gården krävs stora portar för att få in stora maskiner och redskap. Flera djur kräver mera utrymme och därmed större byggnader. Eftersom djuren producerar mera och äter mera, så kommer de även att producera mera gödsel. Lagringsbehoven blir därför större än tidigare. Följaktligen blir ekonomibyggnaderna större och större. Från att gödseln hanterades som fastgödsel och urin, har de flesta övergått till flygödsel, som förenklar hanteringen både innanför och utanför stallet. Lagringen i en stor gödselbrunn har då ersatt gödselplatta och urinbrunn.

Ekonomiska och politiska orsaker

Jordbrukets utveckling styrs delvis av staten, som styr bl a med ekonomiska incitament (Body, 1983). Stora subventioner började ges till livsmedelsproduktion efter Skärholmsdamernas uppror kring 1970. Den därefter billigare maten ökade konsumtionen och jordbruket fick mera pengar. Lantbrukarna använde den goda ekonomin till att göra stora investeringar i djur, maskiner och byggnader för att öka produktionen. Cirkeln, som så småningom ledde till smörberg, spanmålsöverskott och dumpingmarknad var startad.

Den dyrbara exporten av överskottslivsmedel gjorde sedan att staten drog ner på subventioner och bidrag till jordbruket: avregleringen 1990. De minskande inkomsterna tog många lantbrukare hårt, även om debatten hade förts under en tid.

I EU är man för närvarande beredd på att betala ut ca 10 miljarder kronor till regional- och lantbruksstöd i Sverige, men ingen vet hur det blir om två, fem och tio år.

Snabba politiska beslut kan kullkasta långsiktig planering. Den osäkerhet som politiska lättförändrade spelregler innebär skapar oro hos lantbrukarna.

Enligt nyhetsprogrammen har det stor betydelse om de ansvariga för livsmedel och jordbruk har upplevt andra världskriget. De människor som upplevt ransoneringar och matbrist vill gärna ha livsmedelsproduktion och förädling i det egna landet och helst även i trakten.

Från mönsterböcker till systemlösningar

För att sprida kunskap och idéer i hela landet om ekonomibyggnader, och i viss mån även bostäder, utgavs en mängd plansch- och mönsterböcker. Löfvenskiöld gav ut den första mönsterboken 1865, "Lantmannabyggnader, hufudsakligen för mindre jordbruk". P A Pettersson, en av Löfvenskiölds lärjungar, gav 1889 ut planschverket "Landtmanna-byggnader. Ritningar för alla områden inom landthushållningen". År 1910 kom "Svenska allmogehem", mönsterritningar, där Sverige delades upp i olika kultur- och byggnadszoner och ritningarna anpassades till dem. I "Svenska allmogehem" uppmanades lantbrukarna att följa den byggnadstradition som fanns i trakten. De tidigare mönsterböckerna tog inte upp de regionala skillnaderna. L N Gramén gav 1916 ut "Lantmannabyggnader. Handbok i lantbyggnadskonst".

Statens egnahemsstyrelse gav 1936 ut typritningar, främst för småbruk. Dessa gårdar var främst tänkta för arbetarsmåbruk och byggdes ofta med hjälp av statliga lån. På redan befintliga gårdar där ekonomibyggnaderna var i undermåligt skick byggdes nya efter egnahemsstyrelsens ritningar. Dess ritningar var lika för hela landet.

Lantmännens byggnadsförening, LBF, (grundad 1939) bytte senare namn till K-konsult, var verksam med projekteringshjälp åt lantbrukare mellan ca 1940-1960. Nästa statliga organisation för att hjälpa bönderna var Kungl. lantbruksstyrelsen, KLS. KLS bytte senare namn till Lantbruksstyrelsen, LBS. LBS byggde upp och ut lantbruksnämnderna - statliga myndigheter som hade till mål att hjälpa bönderna med att effektivisera och öka produktionen på gårdarna. Som ett led i produktionsrådgivningen hjälpte man till med projektering och planering av byggnader. Även om rådgivningen var regional hämtades uppgifter och underlag från centralt håll. 1991 ombildades LBS till Statens jordbruksverk, SJV, och lantbruksnämnderna blev lantbruksenheter på länsstyrelserna. Lantbruksenheternas huvudsakliga uppgift är nu granskande och kontrollerande, inte produktionsrådgivande.

Dagens motsvarighet till Löfvenskiölds planschverk är "Systemlösningar för jordbrukets driftsbyggnader". De utarbetas vid Institutionen för lantbrukets byggnadsteknik i Lund. Framtagningen av Systemlösningarna började 1979 och har skett i nära samarbete med rådgivare inom byggnadsteknik och djurhälsa/djuromsorg. Systemlösningar finns för de flesta djurslag och även för byggnadskonstruktioner.

Gårdarna i dag

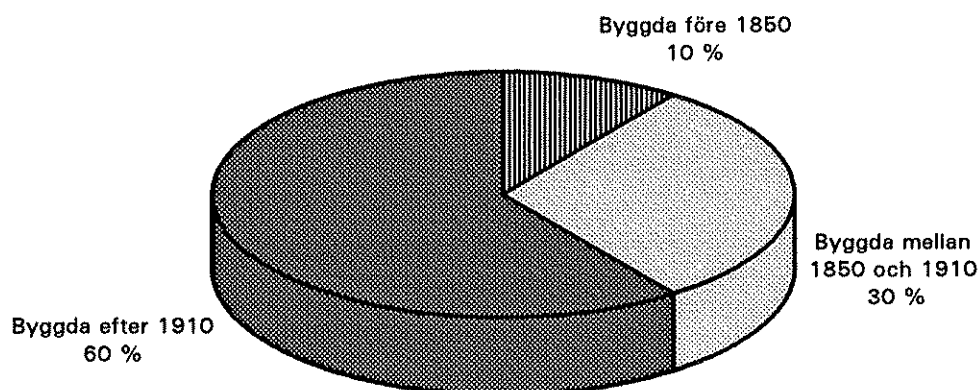
Företagsformen små familjejordbruk med blandad produktion av spannmål, kor, svin och kanske även höns och får har upphört. Utan specialisering gav denna typ av lantbruksföretag inte tillräckliga försörjningsmöjligheter. Alternativ som stod till buds var en specialisering och utökning av produktionen, eller att ha kvar gården som en hobby och

försörja sig utanför jordbruket. Lantgårdens byggnader kan också ges helt nya funktioner, utan anknytning till jordbruk.

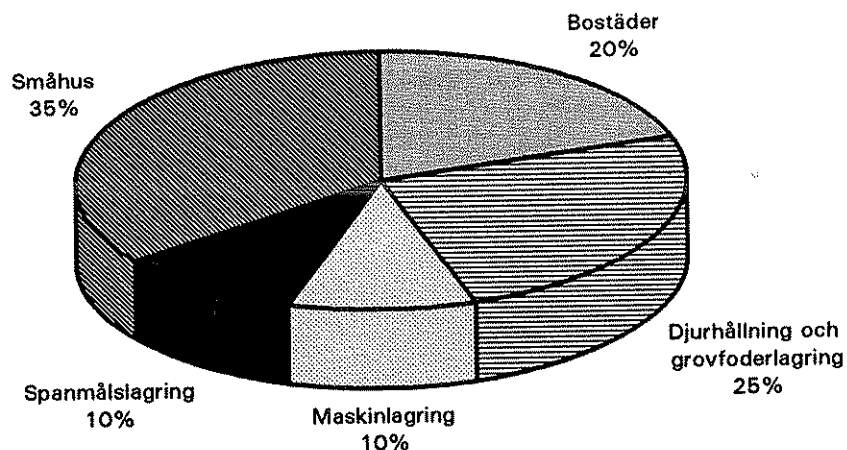
Användningen av lantbrukens byggnader

De flesta uppfattar lantbrukets byggnader som mycket gamla. Jordbruket har en större del äldre byggnader än vad som finns i andra produktionsgrenar och bland bostäder. Bennett Gårdö, m fl (1993) gjorde en inventering av lantbrukets byggnader i hela Sverige för att undersöka hur livsmedelspolitiken påverkar byggnaderna. Ca 10 % av jordbrukets byggnader är byggda före 1850. Ungefär en tredjedel av byggnadsbeståndet härrör från tidsperioden 1850-1910. Resterande 60 % av byggnaderna är uppförda efter 1910. Av 1900-talets byggnader är 20 % byggda fram till 1930 och 25 % är byggda efter 1950 (figur 6).

Figur 6. Byggnadstidpunkt för jordbrukets byggnader (efter Bennett Gårdö, m fl, 1993)

En femtedel av husen på lantgårdarna har varit bostäder, en fjärdedel har byggts för djurhållning och grovfoder till djuren (figur 7). Återstoden av husen (drygt en tredjedel) är småhus t ex bryggghus, ängslador och bilgarage.

Figur 7. Ursprungligt användningsområde för byggnaderna på lantgården (efter Bennett Gårdö, m fl, 1993)

Av de hus som byggdes som ladugårdar för kor är 73 % det fortfarande. Av stallarna för övriga djurslag har 62 % kvar sin funktion. De flesta av husen som inte har kvar sin ursprungliga funktion används till något nytt i jordbruket, men 20 % av byggnaderna är överloppsbyggnader, d v s byggnader för vilka inte underhåll kan motiveras, då de inte har någon egentlig funktion längre.

Familjejordbruken

Familjejordbruken är jordbruksföretag som bedrivs så att brukaren och dennes familj skall leva på inkomsterna från jordbruket. Gårdens byggnader består av ett boningshus lagom för en vanlig familj, kanske en nybyggd villa, tillsammans med stora ekonomibyggnader. Målet är en lönsam och rationell produktion.

Hobbyjordbruk

Hobbyjordbruk är jordbruk där personen och/eller familjen inte kan erhålla sin huvudsakliga bärning av det som produceras på gården. Kontantinkomsten av ett jordbruk är produkten av kvantitet och pris. På hobbyjordbruken är kvantiteterna, per definition, för små. Priserna på jordbruksprodukter är baserade på kostnaderna i en rationell och effektiv produktion. En produktion som utnyttjar modern teknik och specialiserad stordrift och med liten insats av manuellt arbete. Få konsumenter är beredda att betala vad det kostar för de icke specialiserade - idealistiska jordbruksföretagen att

framställa livsmedel, t ex KRAV och alternativodlade varor. Det ekonomiska överskottet från hobbyjordbruken räcker därför inte till några större investeringar. Ägarna får sin försörjning från arbeten utanför jordbruket. Dessa gårdar har sällan byggt till eller gjort förändringar som syns utanpå byggnaderna. För Svensson är därför hobbyjordbruken oftast mera tilltalande än industrijordbruken.

Alternativ användning av ekonomibyggnader

De äldre husen har ofta en lägre takhöjd och fler bärande stolpar per yta än de moderna. Därför kan inte alltid de äldre byggnaderna utnyttjas rationellt i dagens produktion - varken på spannmåls- eller djurgårdar. När en byggnad används för en annan produktion än den som byggnaden ursprungligen var tänkt för, innebär det ofta kompromisser i funktionen och insatser av mer arbete. Att riva överloppsbyggnader innebär att man inte behöver betala något underhåll för dem, eftersom byggnader behöver underhållas vare sig de används eller ej. Trots detta försöker lantbrukarna ofta att finna någon uppgift för byggnaderna, eftersom det bär emot att riva (Bennett Gårdö, m fl, 1993).

I Skottland har man insett att lantgårdar håller på att förfalla och därmed försvinna ur landskapsbilden. Man försöker därför finna nya användningsområden för dessa hus så att den totala landskapsbilden kan bevaras. Många av byggnaderna är för små för att kunna utnyttjas i det traditionella jordbruket (Stevenson, 1990). De nya alternativa användningsområdena är oftast helt skilda från jordbruk, t ex konferenscenter, småindustri och bostäder.

I Sverige har Catharina Svala fört fram liknande idéer. I Halland har t ex en gammal ladugård gjorts om till hantverkshus (Davidson, 1993).

Trender i 90-talets lantbruksbyggnation

Avregleringen av det svenska jordbruket och förberedelserna för ett inträde i EU har lett till en intensiv jakt på kostnader, speciellt inom animalieproduktionen. Ett recept är då att bygga oisolerade stallar med enkla lösningar. Kontantutläggen och ekonomiskt risktagande genom stora lån minskar genom att investeringar i byggnader och anläggningar ersätts av att lantbrukaren får lägga mer eget arbete i produktionen av mjölk, kött eller fläsk.

Alldeles för få gårdar planeras idag av någon som BÅDE förstår sig på alla speciella krav som ställs på ett rationellt jordbruk OCH kan tänka i tre dimensioner (Weller, 1983). Många lantbrukare väljer att projektera hela byggnationen själv. Lantbrukaren är väl insatt i kraven, men har inte vanan att tänka tredimensionellt. De lantbrukare som inte projekterar själva har möjlighet att få hjälp av Hushållningssällskapen, vissa

lantbruksenheter vid länsstyrelserna och privata konsulter. Planeringen görs då av personer som är tränade att tänka tredimensionellt och känner till kraven från produktionen. Även företag som säljer utrustningar erbjuder projekteringshjälp. Rådgivning om design och planering upplevs nog (felaktigt) av lantbrukare som onödiga utgifter (Weller, 1983). En arkitekt kan tänka i tre dimensioner, men känner inte till något om de speciella krav som är förknippat med jordbruk.

Med de maskiner och den teknik som finns idag är det relativt enkelt och billigt att anpassa terrängen till byggnaden. Förr var man tvingad att bygga med terrängen och lärde sig då att utnyttja den.

I modernt byggande arbetar man med rektangulära hus placerade parallellt på tomten. Husens utformning styrs idag till absolut största delen av de funktioner byggnaden är avsedd för. De flesta hanteringskedjor för foder och gödsel fungerar bäst och blir billigast med raka, sammanhängande linjer. Dessa skäl, samt rent byggnadstekniska, gör att det inte heller byggs U- eller L-formade hus. Även det sätt som brandskydd och premier för brandförsäkring är utformat styr byggandet bort från höghus, vinkelbyggnader och en mer varierad husutformning.

Prefabricering av fasadelement verkar också mot en likriktning i exteriört avseende. Sedan många år har detaljeringen i fasaderna minskat till nära nog ingenting, eftersom detaljer upplevs som en fördyring av byggnaden som inte ger någon ekonomisk fördel. Huruvida en större trivsel och stolthet över gården kan öka arbetsglädjen och därmed produktionsresultatet talas det inte om.

Effekterna av dagens anläggningsteknik med effektiva markmaskiner, stora krav på funktion och standardiserade byggnader har därför givit en gårdsmiljö med lika höga hus byggda på utjämnad mark, d v s ett enförmigare huslandskap (Weller, 1983) och en tråkigare gårdsbild.

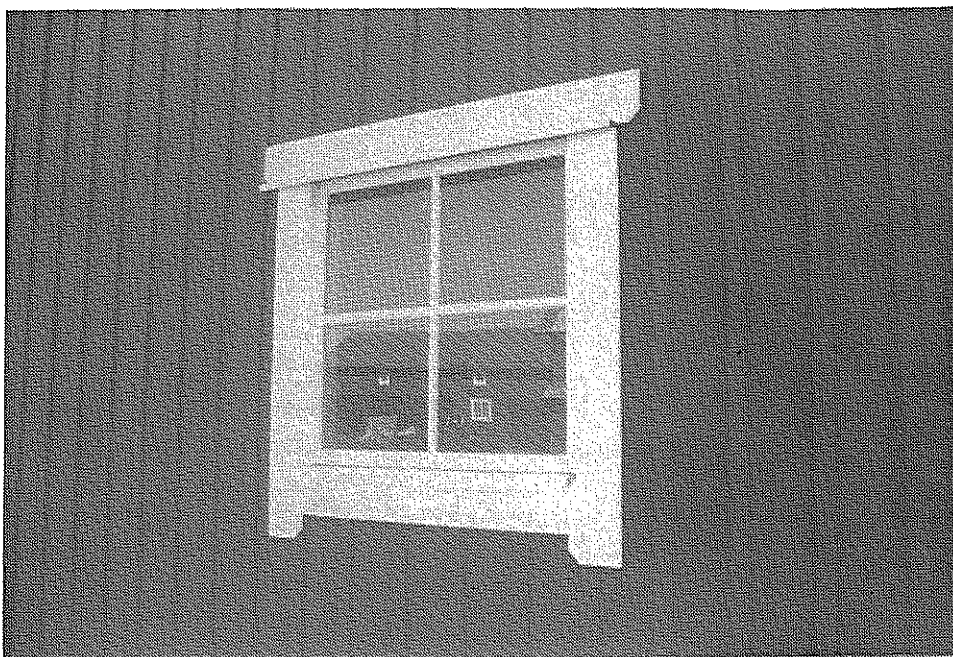
MEDEL FÖR HARMONI

Hur en byggnads exteriör skall utformas regleras i Plan- och Bygglagen, PBL. I åttonde kapitlet som handlar om bygglov, rivningslov och marklov sägs "I fråga om ekonomibyggnader för jordbruk, skogsbruk eller därmed jämförlig näring inom områden som inte omfattas av detaljplan krävs bygglov endast för åtgärder som anges i första stycket 3." Kapitel tre handlar om krav på nya byggnader. I PBL kap 3:1 " Byggnader skall placeras och utformas på ett sådant sätt som är lämpligt med hänsyn till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnaderna skall ha en yttre form och färg som är lämplig för byggnaderna som sådana och ge en god helhetsverkan".

För den yttre utformningen av lantbrukets ekonomibyggnader sker alltså generellt ingen granskning, utan det är upp till ägaren att besluta om utseendet.

Samhörighet

Utformningen av bostadshus och ekonomibyggnader måste ha ett samband, en samhörighet med varandra, så att de tillsammans kan upplevas som ett enhetligt komplex. Byggnaderna på en gård har ofta tillkommit i olika etapper. För att markera samhörigheten mellan husen kan dessa göras av samma material, ha likartade proportioner, genomgående detaljer (figur 8) och utsmyckning eller vara i samma färg. När alla hus byggs samtidigt är det enklare att få samhörighet, än när byggnader byggs efterhand som nya behov och funktioner framkommer. Placeringen av tillkommande byggnader och etablering av nya gårdsplaner fungerar bäst och samhörigheten ökar om byggnaderna placeras parallellt eller vinkelrätt till varandra. Det är inte nödvändigt att nyare byggnader är kopior av de befintliga, om man har identifierat viktiga egenskaper i de gamla byggnaderna som i en eller annan form tas upp i de nya. Samhörighet bakåt i tiden är också viktig. Det är därför viktigt att man behåller en del äldre byggnader och successivt förnyar byggnadsbeståndet. Gården får då en rik och varierad miljö som speglar den utveckling som skett.

Figur 8. På den nybyggda maskinhallen har man utformat fönstren på samma sätt som på den äldre byggnaden, som ligger bredvid (speglas i fönstret). Detta skapar en samhörighet mellan byggnaderna.

Helheten och detaljerna

Ett enstaka vackert hus räcker inte för att hela gårdsbilden skall upplevas som vacker och harmonisk, om resten av husen är fula och förfallna. Däremot kan en felaktig detalj störa en i övrigt harmonisk gårdsbild (figur 9).

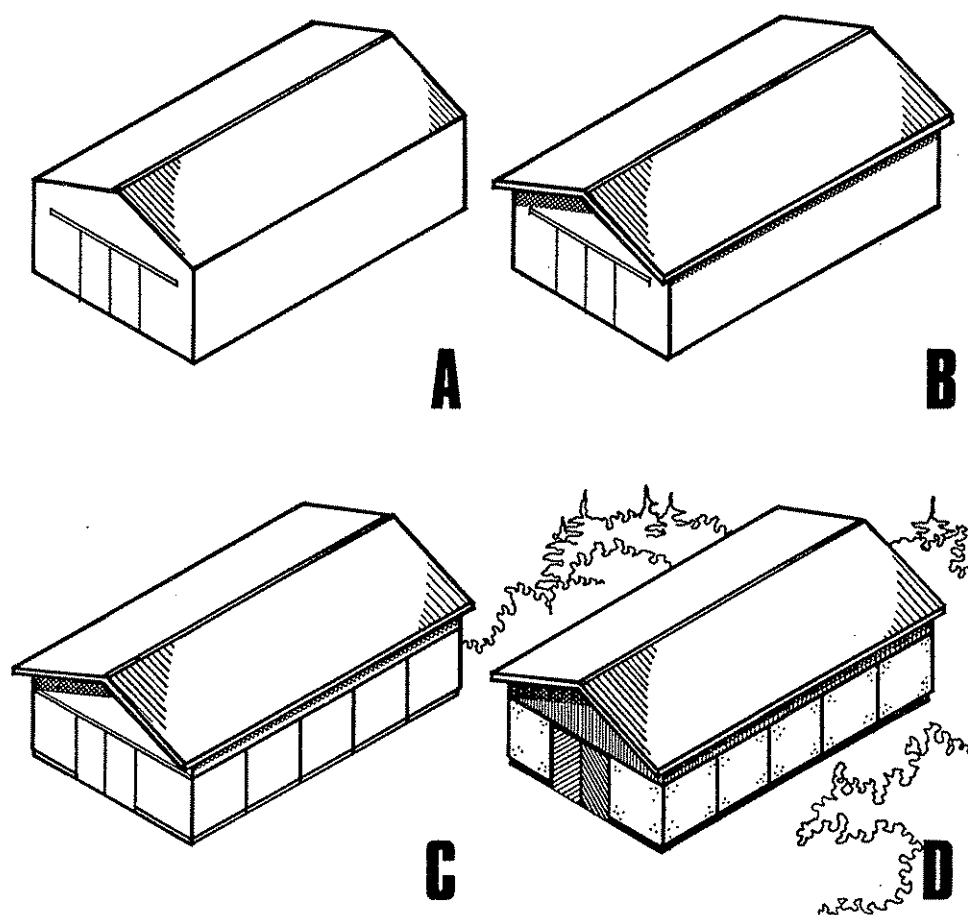

Figur 9. När man byggde om ladugården togs en dörr bort och ersattes av ett nytt fönster. Trots att fönstret har ungefär samma storlek som de andra, avviker det och stör helhetsintrycket eftersom det nya fönstret saknar de detaljer som ger karaktären hos de befintliga fönstren

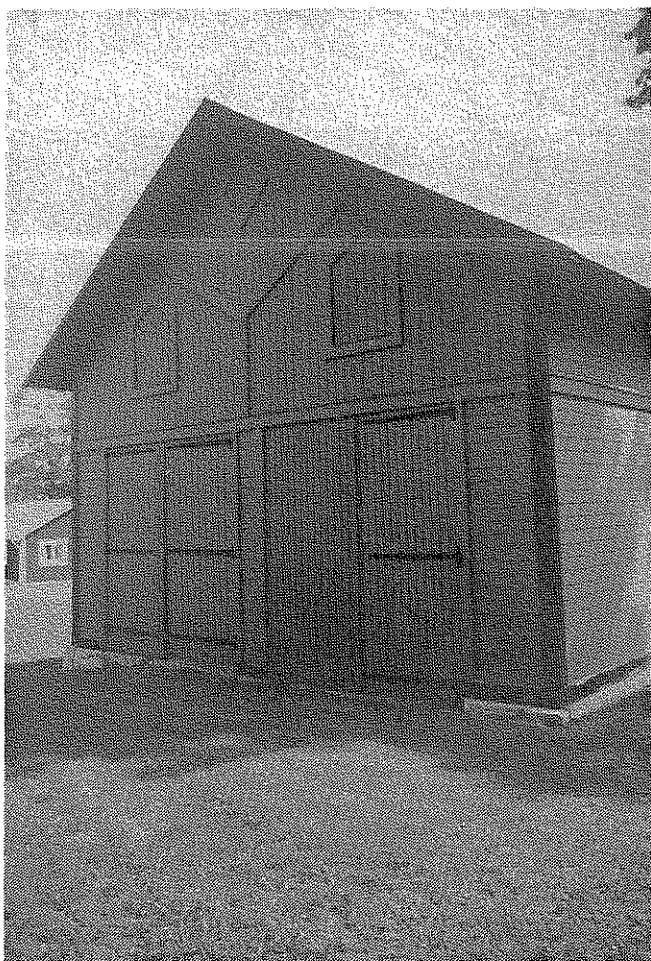
När flera hus på en gård har liknande detaljer ger detta en samhörighet husen emellan. Husen kan ha samma typ av fönster eller dörrar, kanske även placerade på liknande sätt. Färg är en stark sammanhållande faktor, eftersom den verkar över stora ytor. Genom att öka detalj- och utsmyckningsgraden på en byggnad kan dess utseende förbättras, utan att funktionerna förändras (figur 10).

Generellt kan man bryta ner stora ytor till mindre t ex genom materialbyte eller markerade linjer t ex skarvar eller bärande delar vars utseende förstärks jämför med korsvirkeshus.

Ärlighet sägs vara viktigt, men en vit liten lögn kan nog vara på sin plats ibland. För att få en symmetrisk fasad kan igensatta dörrar skenbart behållas på utsidan likaväl som att en port inte målas. Dock är det svårt att förtiga alla portar och dörrar på en byggnad, för någonstans måste man ju komma in! (Figur 11).

Figur 10. En byggnads (A) utseende kan förbättras genom att bygga med takfot, takutsprång (B). Bryta upp stora ytor till mindre (C). Använda flera material för att få kontraster i struktur och bädda in byggnaden i vegetationen (D). (Ferguson, 1978).

Figur 11.

Att dölja är svårt. På denna gavel har allt trä målats i samma färg. Om portarna hade målats t.ex. mörka hade resultatet blivit mera realistiskt, portarna syns ju även om man försökt dölja dem. På en byggnad förväntar man sig finna öppningar så att man kan komma in och ut ur den.

Byggnadsform

Byggnader bör ha en markerad huvudform som är lätt att upptäcka för ögat så att inte hjärnan behöver arbeta med att tolka det. Formen kan vara avlång, cirkulär eller kvadratisk, bara det syns vad det är. I olika delar av Sverige finns olika traditioner. I Skåne och Halland gjordes husen långa för att ge en större läyta i de blåsiga landskapen. I norra Sverige har husen oftast gjorts kortare, nästan kvadratiske eftersom byggnadsmaterialet; trä, lämpar sig för sådan konstruktion.

Byggnader upplevs även ha en riktning, som om byggnaden strävade åt något håll. Hus upplevs ofta ha samma riktning somnocken. En tornsilo bryter däremot med sin uppåtskrävande riktning. Extra omtanke bör därför läggas vid valet av en silos placering. På en lantgård, och framförallt på en gårdsplan, bör övervägande delen av husen ges samma form, för att harmoni lättare skall kunna uppnås.

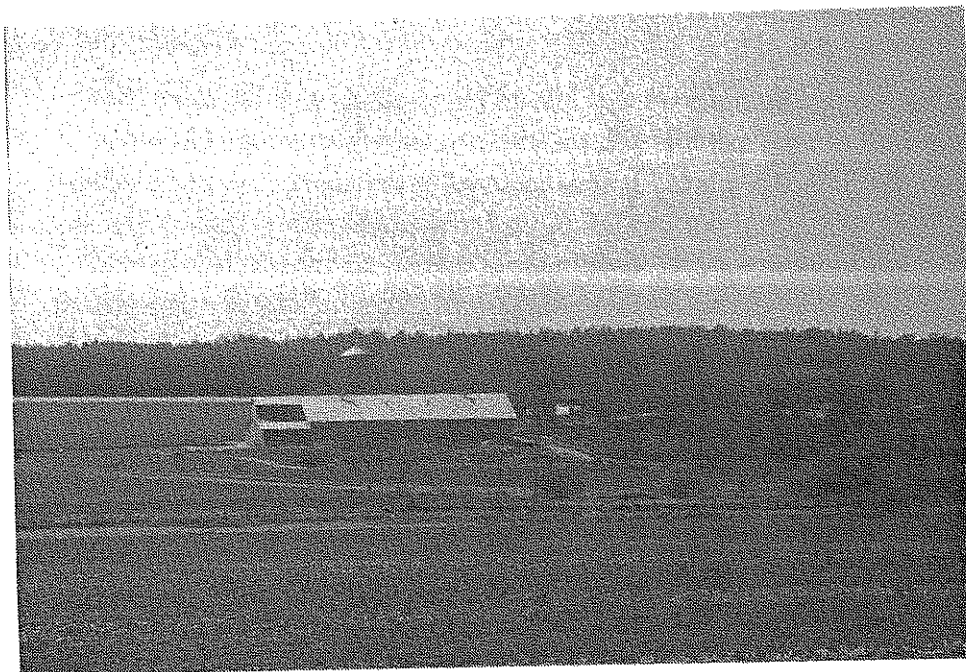
Anslutningar

I samband med en tillbyggnad kommer ett nytt hus att byggas ihop med ett äldre. När tillbyggnaden kan göras i samma material och stil som den äldre byggnaden går mötet smidigast. Skall inte tillbyggnaden göras i samma material är det snyggt om byggnaderna har likheter i form (vägghöjd, takvinkel osv). Kan varken material eller form väljas som på den äldre byggnaden, kan kanske detaljer som gavelfönster, dörrar och beslag eller takutsprång utformas lika. De skillnader som blir i material, form och detaljer är svårt att dölja, därför bör man över lag nöja sig med att markera de likheter som finns och ignorera skillnaderna. När tillbyggnad sker i vinkel till befintlig byggnad bör taken knyta samman husen. Detta kan göras genom samma takfotshöjd och/eller samma lutning. Kan inte detta ske är det lämpligare att dela upp byggnaden t ex sätta ett mindre hus eller göra övergången mellan det äldre och tillbyggnaden markerad, så att skillnaderna markeras i stället för att döljas (Ascard, 1991 och Molén, 1986).

Tak

Ett tak skall helst ha en mörk nyans, ty då upplevs byggnaden som förankrad i marken, vilket är positivt för tolkningen. Ljusa tak ger ofta betraktaren ett intryck av att taket kommer att sväva iväg (figur 12). Ett tak bör ej heller vara blankt eftersom det då reflekterar mycket av ljuset och upplevs som ljust. Tak som är matta eller har en grovre struktur är därför att föredra (Molén, 1984). För att ge betraktaren en känsla av att olika byggnader hör samman kan man ha samma färg på taken.

Tak med takutsprång markerar mötet mellan vägg och tak bättre än tak utan utsprång. Takutsprång, och speciellt stora sådana, sänker den uppfattade vägghöjden. Därför bör brantare tak ha mindre takutsprång än flacka (Molén och Bergsjö, 1987). Stora takutsprång ökar dock takytan. I trakter med mycket snö krävs större takutsprång för att inte snön från taken skall rasa mot husen.

Figur 12. Ett ljus tak förankrar inte byggnaden i marken, utan taket upplevs som om det är på väg att sväva bort.

Takvinkel - takresning

Takvinklar har stor betydelse för att hålla samman husen i gårdsbilden. När alla husen var gjorda i samma material och uppförda med samma byggnadsteknik blev alla takvinklar på gårdens byggnader lika. Detta gällde hela trakten. Takmaterialet skall hålla tätt mot regn och snö. Som nämnts tidigare krävde äldre takmaterial som halm och vass branta tak. Större djurbesättningar kräver större byggnader. Dagens byggnadsteknik möjliggör stora fribärande spannvidder och byggnaderna blir 25 till 30 meter breda jämfört med den förr vanliga bredden 8 - 14 meter. Skulle den gamla takvinkeln om 45 grader bibehållas blir ett nytt brett hus dubbelt så högt som ett äldre. Så blir fallet fast det äldre var ett höghus (7,5 - 10 meter högt) med höskulle och det nya ett låghus (15 - 18 meter högt).

Takresningen i Skåne är hög därför att de i äldre tider var täckta med halm eller vass, material som kräver en kraftig lutning för att vattnet skall rinna av och taken inte läcka eller ruttna. I Norrland finns en tradition med betydligt flackare tak. Idag ersätter plåt ofta tegeltak. Men en gårdsmiljö kan vara helt beroende av att vissa byggnader har tegeltaket kvar. En medveten plan för vilket eller vilka tegeltak som skall vara kvar är sålunda ett viktigt sätt för att behålla eller erhålla en harmonisk gårdsmiljö och förankra den i historien.

När man kan se gavlarna samtidigt, är det viktigare att husens takvinklar är lika, än om husen ligger i vinkel och man inte kan se gavlarna samtidigt. Om inte alla takvinklar kan hållas lika bör man hålla sig till ett fåtal och inte låta varje hus få sin egen takvinkel.

Material

Material väljs för sitt pris, underhållsbehov och förhoppningsvis också med tanke på gårdens och traktens tradition. Olika material ser olika ut (figur 13). De vanligaste materialen i lantbruksbyggnation är:

- Trä, det äldsta nu använda byggnadsmaterialet, används till väggar.
- Plåt, framförallt till tak, men även som väggmaterial.
- Fibercement, (eternit numera ersatt av bl a cembonit) till tak.
- Tegel, framförallt till fasader, men även till tak i känsliga miljöer.
- Betong, till väggar men även till foder- och gödselbehållare.

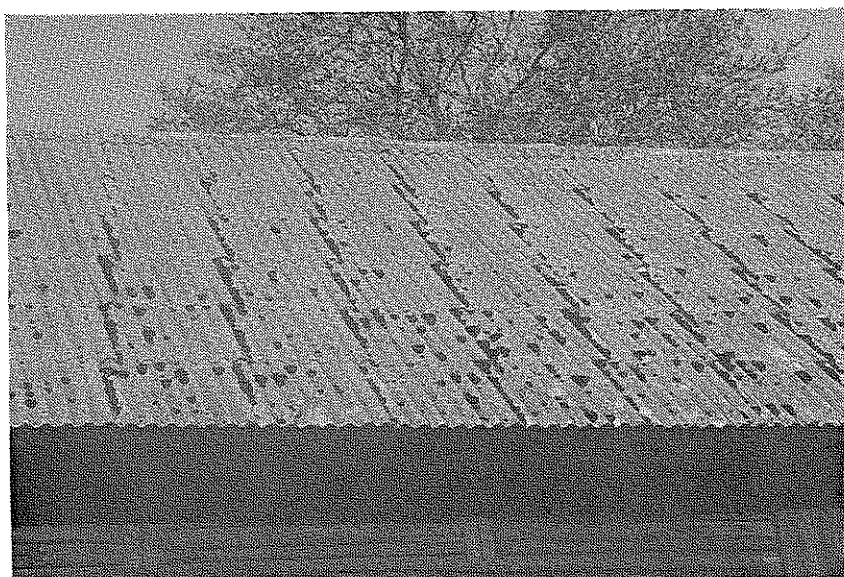
Från norr till söder i Sveriges avlånga land skiftar klimatet och geografin. Snö- och vindförhållanden varierar. Detta avspeglar sig naturligtvis i användandet av material, form och färgsättning. Tillgänglighet av byggnadsmaterial, yrkesskicklighet och generationers erfarenhet har avgjort hur byggnaderna i en viss trakt sett ut - bebyggelseskick. Det syns därför på lantgårdarna varifrån de kommer. För att få samhörighet med gårdens historia bör man bygga med de material som använts på lantgården och i trakten tidigare.

Plåt är ett nytt väggmaterial jämfört med trä och tegel. Plåten är (som ny) i samma färg överallt, inga nyansskillnader eller variationer i ytan finns. Plåt är därför ett monotonare material jämfört med trä, som är ett levande material (figur 14). Trä har i sig variationer och olikheter. Denna inre variation hos trä ger inte ett splittrat intryck, bara ett levande (figur 15).

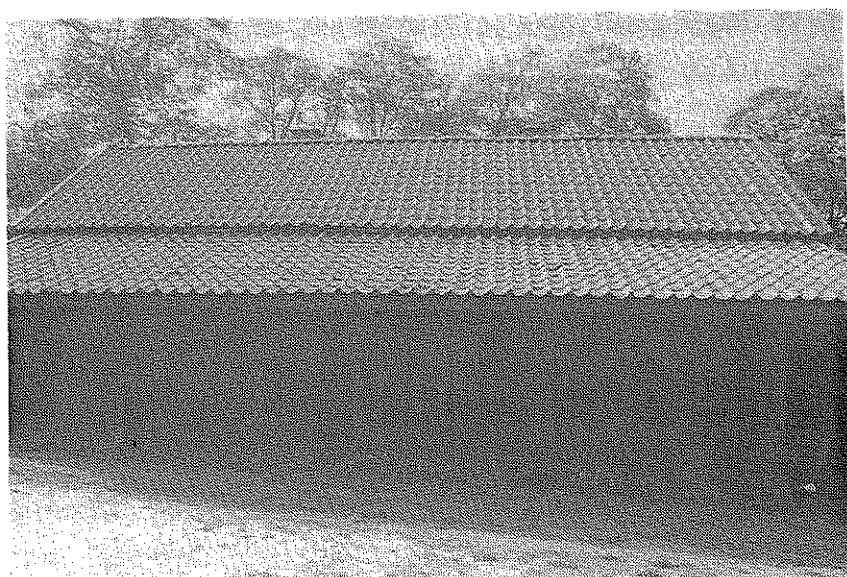

Figur 13.
Olika takmaterial ser olika ut.

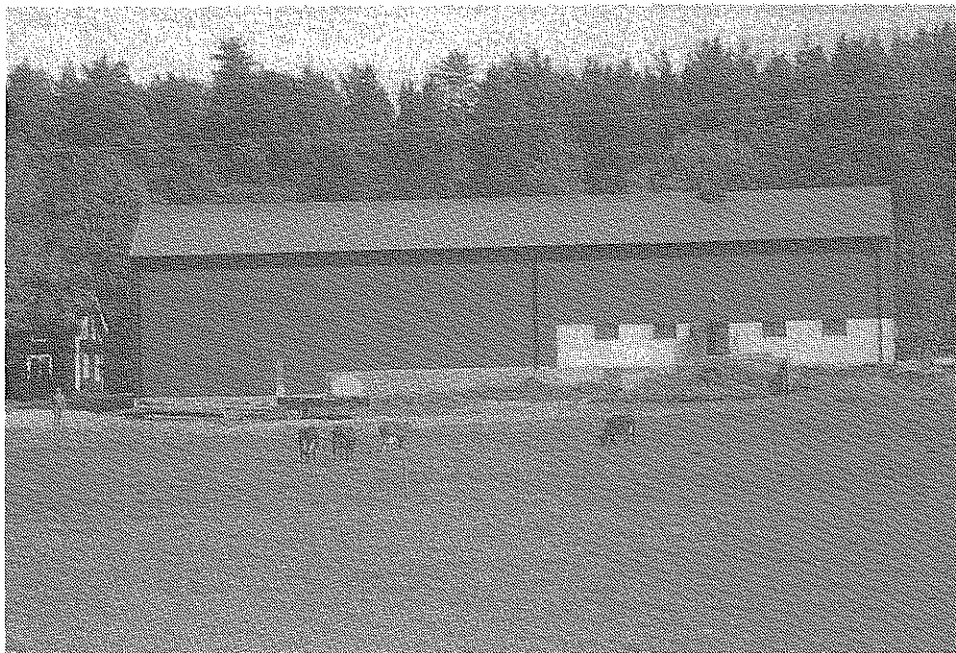
Plåttak är enhetligt så till den grad att det ger ett monotont och tråkigt intryck.

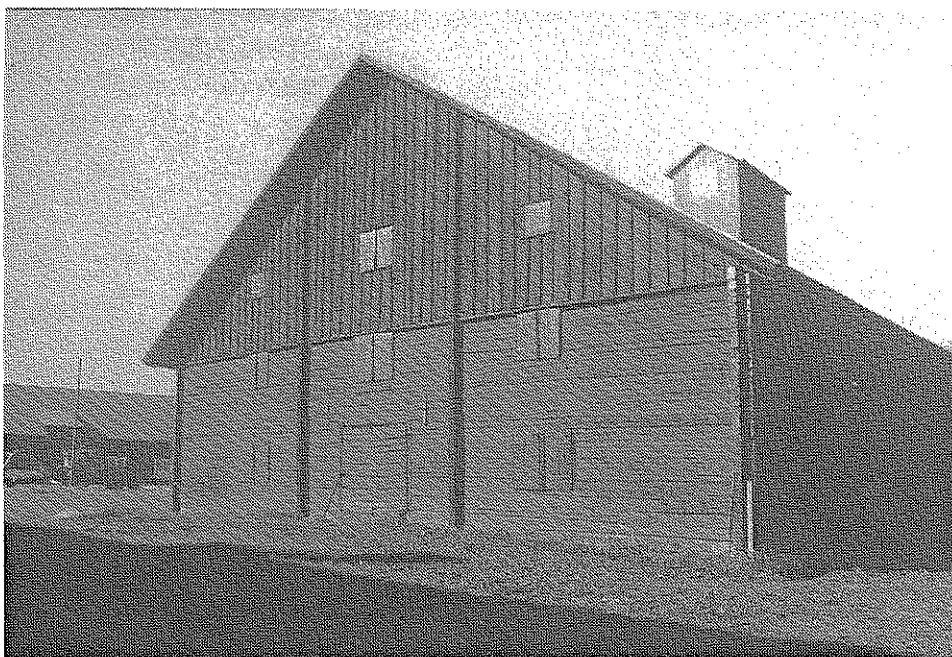
Fibercementtak (eternit) ger ett levande intryck dels tack vare växtligheten (mossa), men även eftersom skarvarna mellan plattorna syns.

Tegeltak ger ett varierat intryck utan att se splittrat ut.

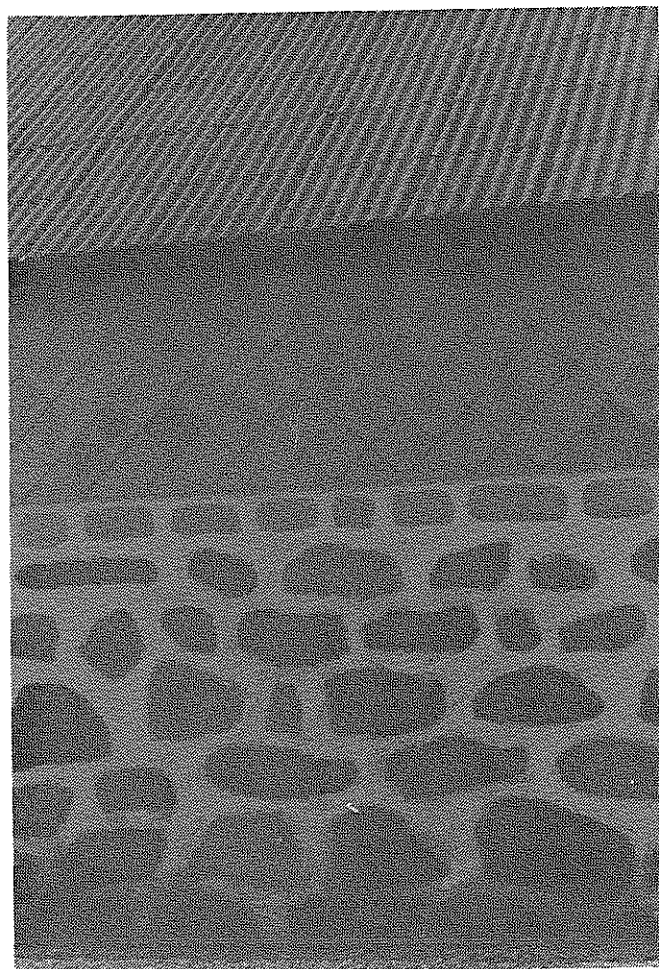
Figur 14. Monoton ladugårdsfasad åstadkommen genom att byggnaden kläddes i plåt. Ytan, som redan var stor, upplevs nu som ännu större, eftersom ingenting bryter av. Hela den logdelen har samma färg, inga nyansskillnader finns.

Figur 15. Trä är ett levande byggnadsmaterial och det blir inte monotont, utseendet varierar utan att splittra.

Att ljuga med material är nästan omöjligt (figur 16). Olika material åldras på olika sätt och därför kommer skillnaden mellan det "falska" materialet och det äkta att bli större med åren. De flesta material har en lång livstid, därför kommer att falsk att finnas längre men som avslöjat. Egenskaperna hos det falska materialet är inte de samma som hos originalet. Plåt profilerat som tegel för takbeklädnad ser som nytt ut som tegeltak på långt håll, om inte solen lyser på det. Om solen lyser reflekterar plåten, medan äkta tegel är matt och vid en nära betraktan ser inte plåten ut som tegel. När plåten blir äldre kommer den inte heller att få de färgskiftningar som äkta tegel får.

ETERNIT
TAK

ETERNIT
PLATTOR

BETONG
(KALKAD)

KALKAD
GRÄSTENS-
VÄGG

Figur 16.

När husets gråstensväggar höjdes gjordes det inte i samma material utan i betong. När de sedan målades valde man att måla betongen som om där var stenar även i raden "stenar" högst upp. Ytterligare högre upp har man använt eternitplattor "facett". Sedan tar taket vid.

Underhåll

En byggnad utsätts för väder och vind och ytterskalet måste underhållas. Byggnader slits också på användningen, portar som skall öppnas och stängas, ofrivilliga påkörningar av maskiner etc. Ett eftersatt underhåll påverkar utseendet negativt. Material som används till byggnader har olika egenskaper och deras förmåga att klara påkänningar varierar också beroende på typ av påkänning. Ett material som är bra för tak behöver inte

vara bra i t ex en port. Ett material som är billigt i inköp kan bli dyrt att underhålla och tvärt om. Material ändrar också utseende med åldern. En del material åldras vackert medan andra changerar tämligen fort. Efterhand som vi lär oss mera om materialen och hur de fungerar på sikt ändras också våra värderingar om dem. Exempel på detta är asbetscementskivorna (Eternit) som ansågs vara bra när de lades, nu är de hälsovådliga. Plastfärgerna, som skulle vara så bra, har orsakat röta mm och framkallat många svordomar och fått ersättas med annan typ av färg.

Underhåll för funktion är ett måste eftersom om den inte fungerar, är det svårare att arbeta och ekonomin blir lidande. För att förlänga livslängden på en byggnad görs underhåll, men även för att byggnaden skall bevara sitt utseende och inte tillåtas changera.

Färg

Innan industrialismen, harmoniserade material och färger alltid med naturens egen färgskala, eftersom färgerna kom därifrån. Dagens fasadfärger kan ibland betecknas som visuellt buller (Molén, 1984).

Färg är komplext. Därför har många under lång tid försökt att definiera färg (Marthin, 1976). För att kunna definiera en färg exakt beskrivs den genom variablerna kulör, mörkhet och mättnad (Nilsson, 1992). Hur blank eller matt färgen är har också betydelse för hur vi uppfattar den. Det räcker alltså inte att säga att huset skall målas rött om man har en egen vision om hur det röda huset skall se ut. Ett litet färgprov ger inte heller tillräckligt med information om hur en hel byggnad kommer att se ut i den färgen. I landskapet är de naturliga komponenterna - vegetation, öppen jord, vatten, himmel - oftast dominerande, och färgsättningen bör göras därefter (Marthin, 1977). Man bör samarbeta med naturen inte motarbeta den, det vinner både människorna och naturen på.

Historik

Förr i tiden var husen gråa från sten eller från åldrat trä, sedan kom rödfärgen på trä och vitkalkning på sten, och numera finns det en uppsjö av färger och nyanser (Molén, 1984). De nya färgerna ger husen en mera framträdande och utmärkande plats i landskapet än vad de gråa gjorde. Det är därför viktigt att färgen är rätt.

Fasadfärg användes först som utsmyckning, senare till största delen för att skydda byggnaden mot röta, sedan blev det en statussymbol och numera är det en kombination av ovanstående (Marthin, 1977).

Falu rödfärg är typiskt svenskt. Den har funnits i allmänt bruk på svenska landsbygden sedan 1820-talet. Bruket att måla med rödfärg spreds från staden till större gods och gårdar och slutligen också till torpen. Som med så mycket annat sjönk populariteten på färgen på de större gårdarna och godsen när också allmogen började använda färgen. På gods och säterier började man därför att måla boningshuset i annan färg, framförallt gult. Även denna sed spred sig så småningom till övriga gårdar, men de flesta ekonomibyggnader förblev rödfärgade (Rentzhog, 1988).

Fördelarna med Falu rödfärg är, enligt tillverkarna, många. Förutom att den är giftfri, lätt att hantera och applicera är den även mycket lätt att underhålla. Även om det finns olika nyanser av Falu rödfärg, går det bra att måla över med en annan nyans. Likheten i upplevelsen av Falu rödfärg är oftast tillräckligt stor för att överbrygga nyansskillnaderna mellan olika partier.

Val av färgnyans

Vid val av färgnyans bör man i först hand titta efter vilka färger som finns på gården och i trakten. Om det gäller ommålning kan man kanske ta reda på vilken färg som har använts tidigare. På de material som brukar målas på plats, trä och puts, kan man provmåla en yta för att se om resultatet blev som tänkt. På färdigfärgade material, plåt och takpannor, får man förlita sig på att det ser ut som på proverna, ibland finns dock möjlighet att titta på större ytor hos fabrikör eller försäljare.

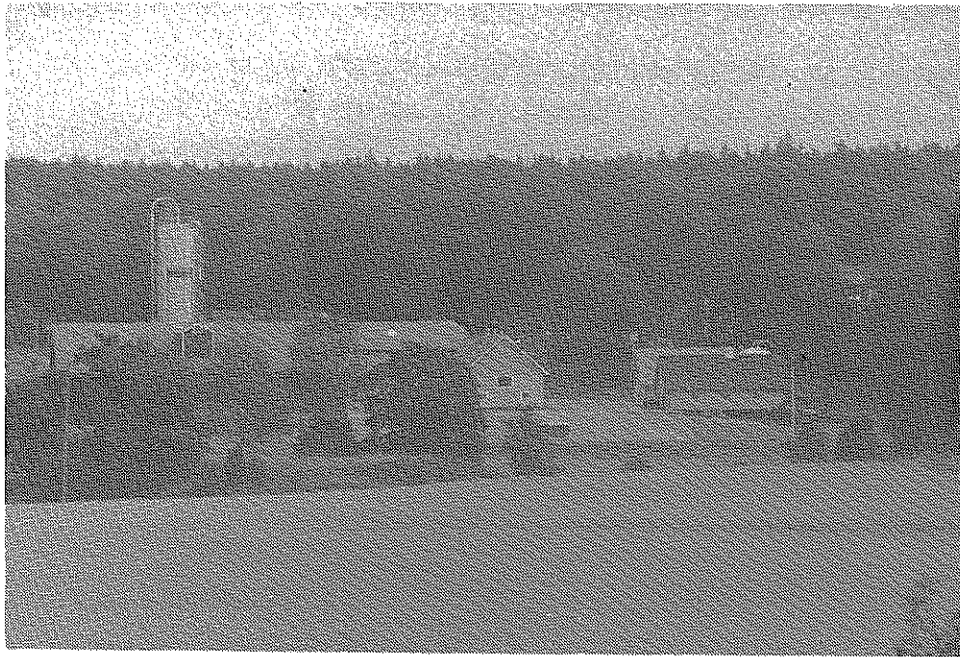
Man får gärna måla i glada färger, men inte utmanande och grälla (Molén, 1984). För tornsilo gäller att man måste tänka på mot vilken bakgrund de kommer att ses. En svart tornsilo mot ljus himmel upplevs som ett hål i himmeln och bör därför undvikas. Mot en mörk bakgrund blir däremot en ljus silo framträdande (figur 17).

När det gäller grönt bör man undvika de gröna nyanser som finns i naturen, eftersom den konkurrens som uppstår varken gynnar naturen eller byggnaden.

Den färg som det finns mest av - är dominerande - i ett rum eller område är *dominant*. I skogen är grönt den dominanta färgen, på sjukhus är det vitt. Övriga färger som finns i lokalen eller på platsen underordnar sig eller bryter av - blir *accenter* - mot den dominanta färgen. I skogen underordnar sig de bruna nyanserna hos träd och grenar, medan de röda färgen hos lingonen blir *accenter*.

I en stor tät granskog kommer den lilla röda stugan, med sina vita knutar att lysa upp. En grå stuga kommer att underordna sig och smälta in i skogen. Huruvida man vill att stugan skall synas eller inte är individuellt. Oberoende av om stugan målas så att den underordnar eller lyser upp, kommer det inte att märkas på stora avstånd, eftersom sikten är begränsad och rummen är små.

Figur 17. En ljus tornsilo mot en mörk bakgrund syns mycket tydligt och drar blickar till sig.

När en mycket stor byggnad, placerad på slätten, målas i den röda färgen kommer den att vara det dominerande inslaget, både på grund av sin storlek och sin färg. Även om samma byggnad målas grå, kommer den att märkas, eftersom sikten är god och rummen mycket stora. I granskogen blir en rödmålad stuga en accent. Stugan i skogen kan trots sin röda färg aldrig bli dominerande. Huset på slätten kan å andra sida inte bli någon accent p g a att rummet på slätten är mycket större än stugans i skogen och att rummet på slätten är mindre slutet, eftersom det inte finns något lock på det.

Som huvudregel kan man säga att ju mindre yta desto mer accentuerad färg kan användas. Detta förutsätter dock att det finns stora ytor med lugn färg i närheten.

Mattheten på färgen har nästan lika stor betydelse som nyansen. Ett blankt tak ger t ex större intryck, eftersom det reflekterar mera ljus än ett matt. Generellt kan man säga att matta ytor bör eftersträvas, speciellt på större ytor som tak. Ju mindre yta desto blankare kan accepteras. Man bör också tänka på att en blank yta oftast drar mera uppmärksamhet till sig än en matt.

Falu rödfärg är matt, och det bidrar nog till att det är mindre känsligt att blanda olika nyanser av Falu rödfärg.

Ljus och belysning

Solen ger olika ljus under sommar- och vinterhalvåret liksom under dagen, eftersom den står olika högt. Under dagen inverkar även solens infallsvinkel och skuggor. Detta gör att utseendet och upplevelsen av betraktade byggnader och gårdsbild förändras både med årstiden och tiden på dygnet. Innan elektriciteten kunde inte heller fasader och vägar belysas. Nu har vi i stort sett obegränsade möjligheter till belysning, vilket medför stora möjligheter att uppleva byggnader och miljöer även under den mörka tiden av dygnet. Elbelysning och solljus är olika typer av ljus. Solen återger alla färger, medan elbelysningen återger färger olika beroende på vilken typ av lampor som används. Därför kan artificiell belysning ge en annorlunda uppfattning av utseendet på hus, gårdar och landskap jämfört i naturligt ljus (Brochmann, 1954).

Vegetation

Vegetation kan hjälpa till med att hålla samman gårdsbilden på olika sätt där det inte finns hus eller staket. Vegetationen avgränsar ofta gården mot åkrarna. När gården byggs till utanför den tidigare vegetationsgränsen mot åkrarna är det mycket viktigt att plantering sker för att hålla samman gårdsbilden. Plantering av träd bör ske kontinuerligt, eftersom träd växer långsamt.

Medveten planering av vegetationen kring en gård har inte varit så vanlig under de senaste årtiondena, nu finns dock tendenser till en större medvetenhet och större intresse. Någon speciell litteratur på området finns dock inte idag. Skisser på hur lantträdgårdar skulle se ut finns i de mönsterböcker som gavs ut mellan 1850-1920 (Pettersson, 1891; Carlsson, 1909; Gramén, 1916 och Samfundet för hembygdsvärd, 1932). Egnahemsstyrelsen på 1940-talet synes vara den sista organisation som gav ut råd för anordnandet av mark och planteringar i och runt gården. Hushållningssällskapen arbetade för plantering av fruktträd på gårdarna fram till 1950-talet. LBTs systemlösningar från 1980- och 1990-talen saknar helt det "gröna inslaget".

Rumsbildning

För vuxna utan fantasi krävs det träning i att se rum som inte finns. För barn kan ett rums gränser bestå av några symboliska pinnar på marken. De rum som behandlas i uppsatsen är de tänkta rummen. Ett rum är det område som finns innanför gränserna. Gränserna kan vara tydliga som hus och staket, men även diffusa som buskridåer och skifte av markbeläggning.

Enligt Marthin (1977) är de tre grundkomponenterna i rumsbegreppet:

- Basen: Marken eller golvet.
- Vertikalerna: Väggar, hus, buskar och staket mm.
- Locket: Taket, himlen.

Olika grundkomponenter ger olika slutna rum. Ett mera slutet rum har tydliga klara gränser. Ett rum med en halvsluten komponent, t ex en allé, kan göras mera sluten genom att dessutom plantera buskar mellan träden så att sikten genom gränser minskas.

Ett rum ger de element som finns inuti och kring en samhörighet med varandra. Ett rum är också en trygghet att befinna sig i.

Landskapsrum

I landskapet är åar och skogar, annan vegetation (vägar) några av de element som ger gränserna. Inuti rummet kan man sedan "möblera" och dela upp i olika zoner. Det kan ske med nya hus, staket, alléer, gränsdragningar i åkern och olika ytbeläggning, analogt med ett rum med två mattor, det ger intryck av vara två delar. Rum i öppna landskap har endast himlen som lock och blir därför mindre slutna än rum i skog.

Gårdsrum

På lantgården är det de olika husen, staket och vegetation som är avgränsande för rummet. Möblering i gårdsrummet sker med vegetation, ytbeläggningar och färgsättningar, i princip på samma sätt som i landskapet, men i mindre skala. Locket i gårdsrummet kan delvis utgöras av takutsprång och luftdragna ledningar men himlen syns nästan alltid ovanför.

Gårdstyper

Olika trakter i har olika förutsättningar dels ifråga om tillgång på material, men även ifråga om klimat. Varje trakt har haft sin byggnadsstil och i Sverige har Erixon (1947) beskrivit de olika gårdstyperna. Då gårdarna låg i byar blev följden att de flesta gårdstomter fick en rektangulär form. En mer eller mindre kringbyggd form blev därför naturlig. En grov indelning av gårdstyper fås när uppdelning i en eller två gårdsplaner görs. Uppbyggnad av husen kring en gårdsplan kallas enkelgård, medan uppbyggnad kring två kallas dubbelgård. Uppdelningen av gårdstyper har försvagats.

Den nordsvenska gårdstypen

Den nordsvenska gårdstypen har funnits i norra delen av landet ner till Dalälven. De utmärkande dragen är en mycket sluten nästan kvadratisk gårdsplan. Kringbyggandet skedde med många hus som lades sida vid sida. För att komma in på gårdsplanen fick man oftast gå genom ett överbyggt portluder. Hus med stor brandfara placerades dock oftast en bit bort (Erixon, 1947).

Den centralsvenska gården

Den centralsvenska gården var, som namnet antyder, vanlig i centrala Sverige. Den har dominerat kring Mälaren, samt i Östergötland och Småland. Särdragen för den centralsvenska gården är att man- och fägård skiljs åt med ett hus, traditionellt häststallet. Fägården är mer kringbyggd än mangården. De två gårdarna motsvarar herresätets yttre och inre borggård (Erixon, 1947).

Den götiska gården

I östra götaland har den götiska gårdstypen varit dominerande. Gårdstypen är en dubbelgård. De två gårdsplanerna erhålls genom ett staket. På ena sidan staketet finns mangårdsbyggnaden och på den andra sida gårdens övriga hus. Rumsbildningen är diffusare i denna gårdstyp (Erixon, 1947).

Den sydsvenska gårdstypen har varit vanlig i Skåne, Halland, västra Blekinge samt sydvästra Västergötland. Gårdstypens särdrag är den starka rumsbildningen kring gårdsplanen. Mangården utgjorde en sida fähus, logar och uthus de övriga tre. Gårdsplanen kunde oftast stängas med en eller ett par portar. Oftast hade alla hus samma tak- och takfotshöjd (Erixon, 1947).

Den västsvenska gården

Den västsvenska gårdstypen är inte så enhetlig som de övriga. Kännetecknande är att husen är mera spridda och att någon egentlig rumsbildning inte finns. Oftast har dock byggnaderna legat i två huvudriktningar (Erixon, 1947).

EGEN UNDERSÖKNING

För att få en uppfattning huruvida teorin om hur en harmonisk gårdsbild ser ut stämmer, har jag gjort undersökningar på en lantgård.

Lantgården har jag dels beskrivit (objektivt), dels har jag skrivit ner mina upplevelser av gården och dels har jag intervjuat olika människor om deras upplevelser av lantgården.

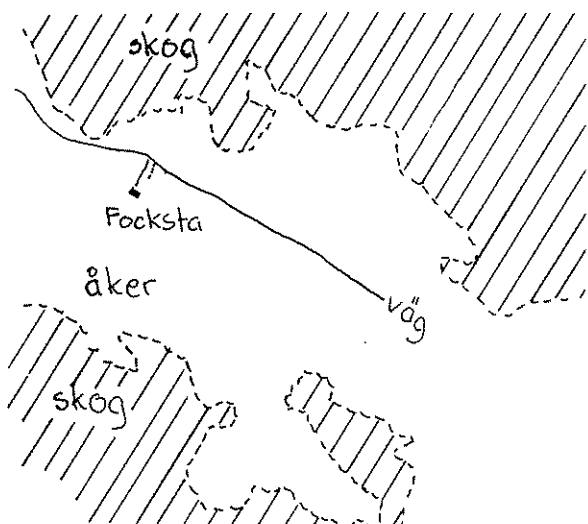
För att undersöka om personer med olika bakgrund ger olika synsätt på och upplevelse av en lantgård har jag valt att genomföra intervjuer ute på en gård. Bland de intervjuade personerna finns representanter för "Svensson" och "Bonden".

Jag har valt att göra dokumentationen och intervjuerna hos Bo Granvik på Focksta gård. Focksta har hus från olika tider och stilar. Focksta är inte exceptionell, runt om i Sverige finns många gårdar som liknar Focksta. Tillbyggnad och ombyggnad har gjorts i olika omgångar med olika material.

Focksta

Stora Focksta, eller Focksta som gården Näs-Focksta 7:1 kallas ligger i Uppsala-Näs dalen (Uppsala län, Uppsala kommun, Uppsala-Näs socken) söder om Uppsala (figur 18). Hur gården ser ut från vägen visas i figur 33.

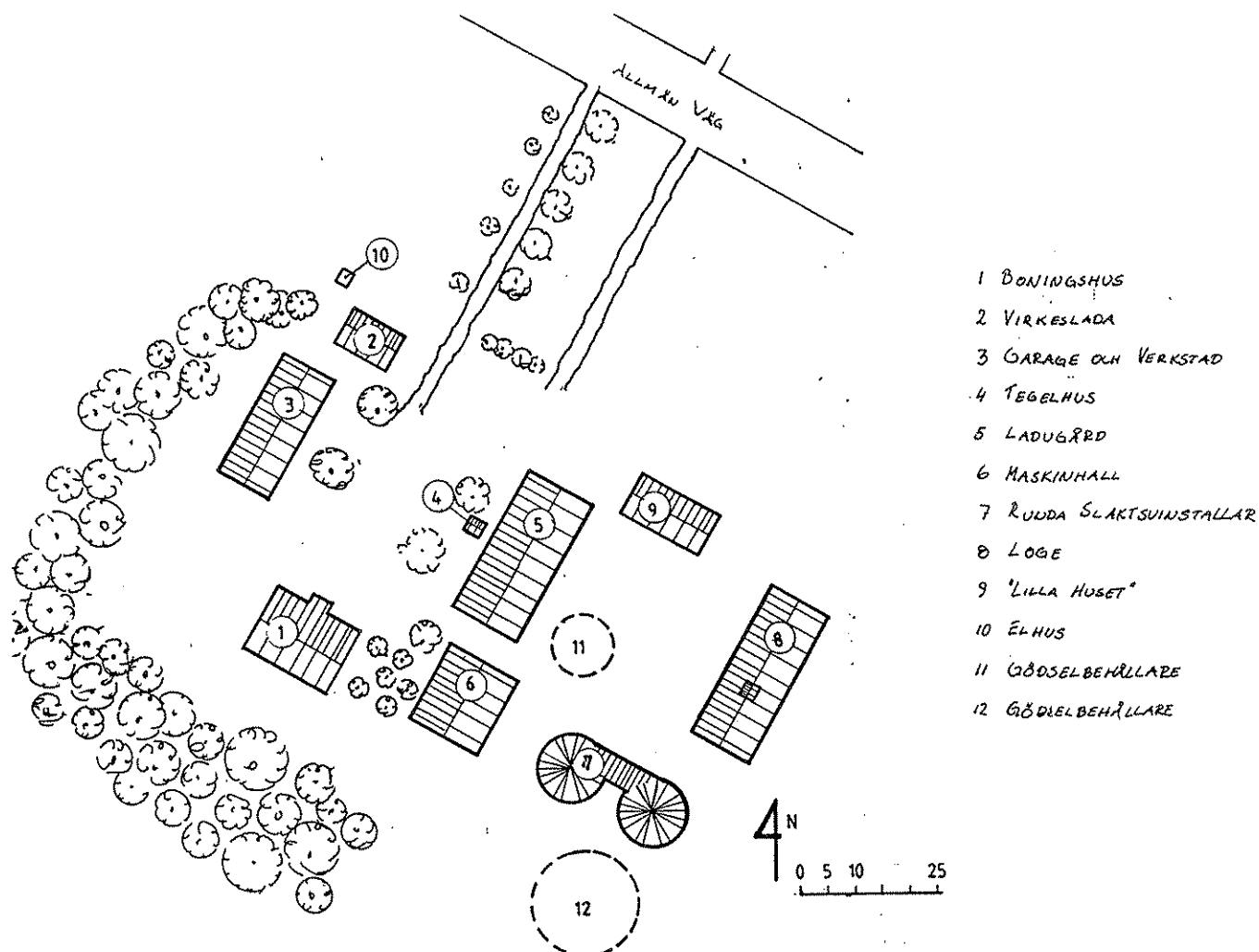
Focksta är på drygt 30 ha åkermark och 100 ha skog (pers med Granvik, 1994). Bo tog över 1974 efter faderns dödsbo. Under Bos intensiva jordbruksperiod fram till 1992 brukades totalt ca 200 ha åker, varav ca 170 arrenderades. Numera arbetar Bo heltid utanför jordbruket. Jordbruket sköts på kvällar och helger med hjälp av tonårsbarnen.

Figur 18. Focksta ligger söder om Uppsala i Uppsala-Näs dalen.

Husen ett och ett

På gården finns nio hus, samma som genomsnittet för aktiva jordbruk i dag (Bennett Gårdö, 1993). Gården är uppbyggd kring de två gårdsplanerna (figur 19). Samtliga hus utom svinstallarna med mellanbyggnad har sadeltak.

Figur 19. Fockstas hus ligger samlade kring de två gårdsplanerna.

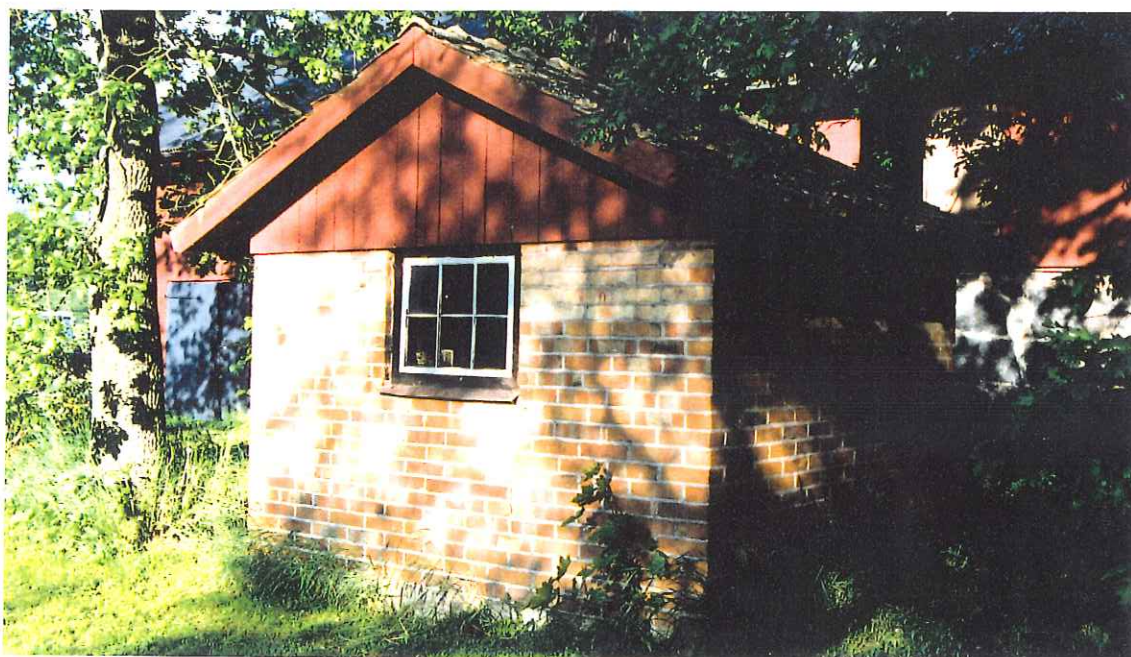

Boningshuset (figur 20) är från ca 1900, men renoverades genomgående, in- och utvändigt 1959. Sedan dess har endast smärre invändiga reparationer och underhåll gjorts. Boningshuset är 16 · 9,5 meter stort och ligger högst på gården. Huset är byggt i en och en halv våning. Taket är klätt med tegelpannor, väggarna är av gulmålad stående panel med vita knutar och detaljer.

Figur 20. Boningshuset på Focksta.

Tegel huset (figur 21) är den f d mjölkkammaren, ett rum där mjölkkannorna kyldes i vattenfylld kar. Mjölkkammaren användes fram till 1964 då ett mjölkrum byggdes inne i ladugården. Mjölkkammaren är byggd helt i tegel med tegeltak. Huset är 3,5 · 3,5 meter.

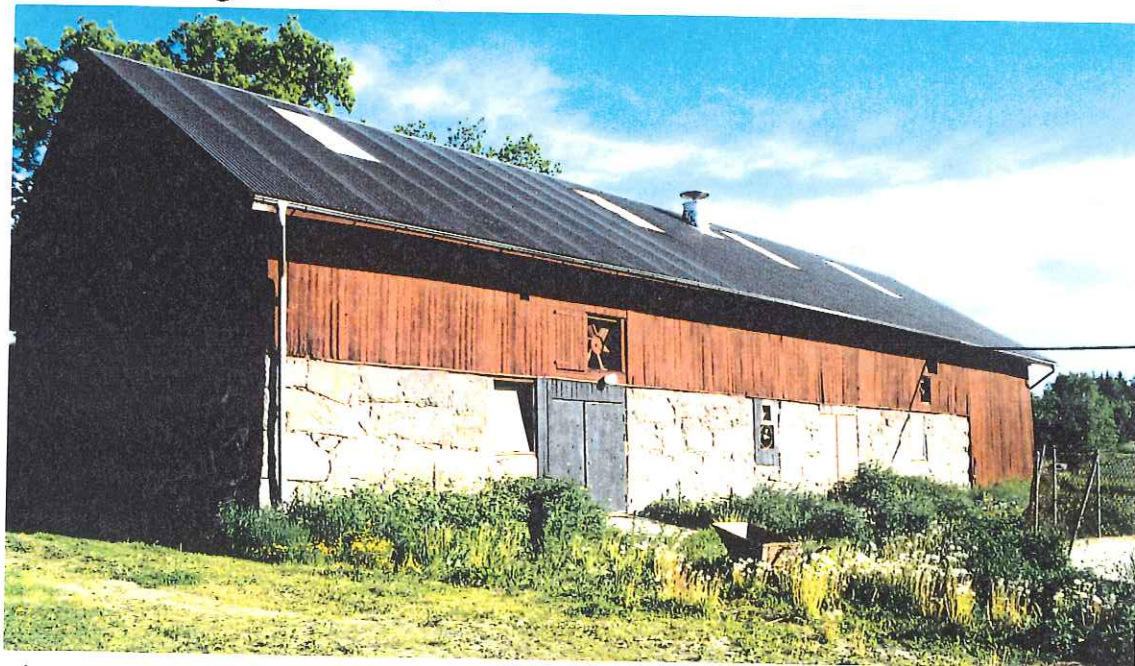
Figur 21. Tegelhuset, som byggdes för att vara mjölkkammare.

Ladugården (figur 22 och 23) byggdes upp igen efter brand 1909. Den ursprungliga var troligen byggd i slutet av 1890-talet. Inredningen byttes ut och svämutgödsling började användas 1964. Man upphörde med mjölkproduktion 1974. Invändigt byggdes det om till mottagningsstall för slaktsvin i början av 1980-talet. Byggnaden är 12 · 30 meter. Byggnaden är gjord av gråstensväggar med överbyggnad av faluröd stående träpanel. Den norra delen har använts för foderlagring och är byggd helt i faluröd stående panel. Tidigare hade byggnaden tak av tegel, men det byttes ut mot svart plåt någon gång mellan 1975 och 1980. På östra sidan av taket har ljusinsläpp av halv transparent plast satts på fyra platser. Dörrarna på huset är av svartmålat trä. Port för att köra in på skullen finns högt på norra gaveln och är i falurött trä.

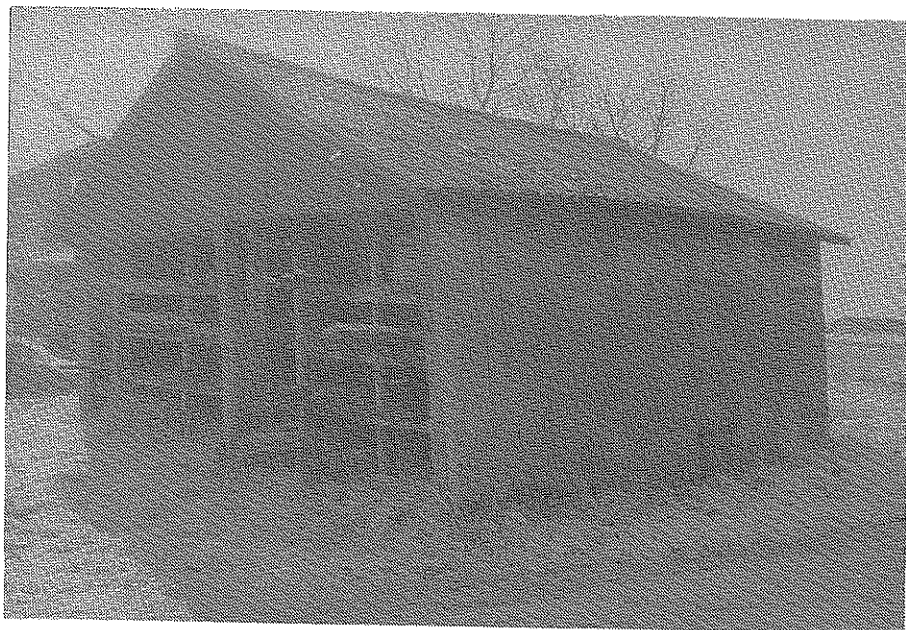
Figur 22. Ladugården från söder.

Figur 23. Ladugården från öster, driftsgårdsplanen.

Virkesladan (figur 24) var ursprungligen ett traktorgarage som låg ca 100 m längre bort från gården och då endast i halva nuvarande storlek. Huset flyttades (troligen under 50-talet) till det nuvarande läget och byggdes till med en tork. Funktionen som virkesförråd har den haft sedan den moderna torkanläggning byggdes i logen (ca 1965). Virkesladan är 5,5 · 6,5 meter stort och av trä. Taket är av eternit. Portar finns åt väster, den äldre delen av byggnaden, men åt öster är det helt öppet.

Figur 24. Virkesladan av stående träpanel och med eternittak.

Verkstaden med bilgarage (figur 25) var ursprungligen drängkammare, bak- och tvättstuga, samt magasin och vagnslider. Bilgaraget byggdes till 1983 och då byggde man också om huset till verkstad. Huset har numera plåttak, fram till 1983 var det tegel. Huset är 8 · 24 meter stort och klätt med stående faluröd panel. Knutar och detaljer är vita. Den stora porten till verkstaden är av svart plåt. Dörren till den gamla drängkammaren är blå. I den del som används som bilgarage finns inga portar.

De två runda svinstallarna (figur 26) med mellanliggande förvarings och utlastningsutrymme är byggda under tiden 1980-1985. Fodersilon sattes upp i samband med det första stallet. Idag är stallarna uthyrda till en granne. De runda svinstallarna är egentligen 16-kantiga. Stallarna är 12 meter i diameter och ligger 6 meter ifrån varandra. Stallarna är byggda av röd plåt, med stående trapetsprofilering och svarta skarvar i de åtta hörnen. Taket är av svart papp. Mellanutrymmet är byggt av faluröd stående panel med svart plåttak. I från driftsgårdsplanen uppfattas de tre byggnaderna vara en, då med den totala längden av 30 meter.

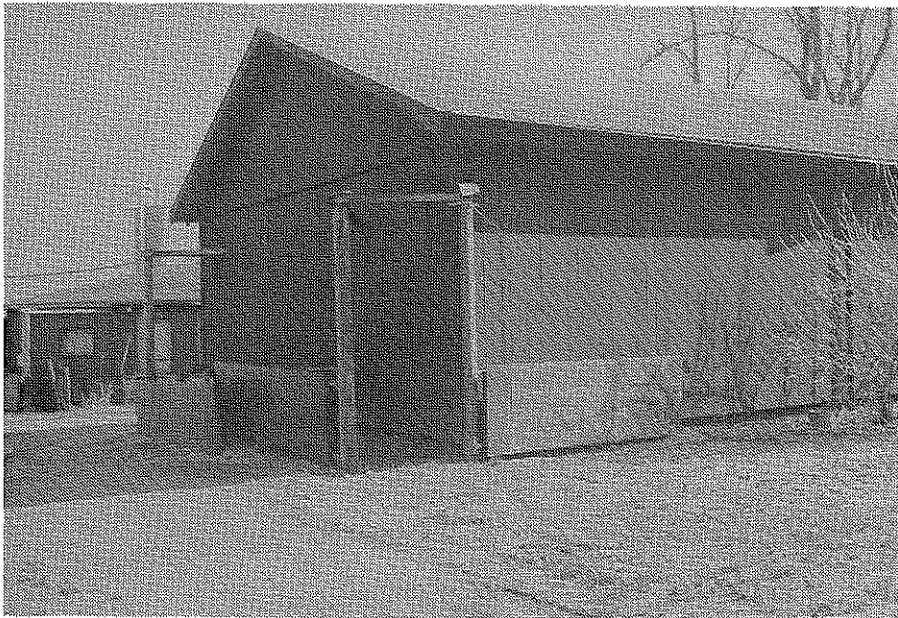
Figur 25. Verkstaden med bilgarage. Den högra delen av byggnaden är från 1983, medan resten är äldre.

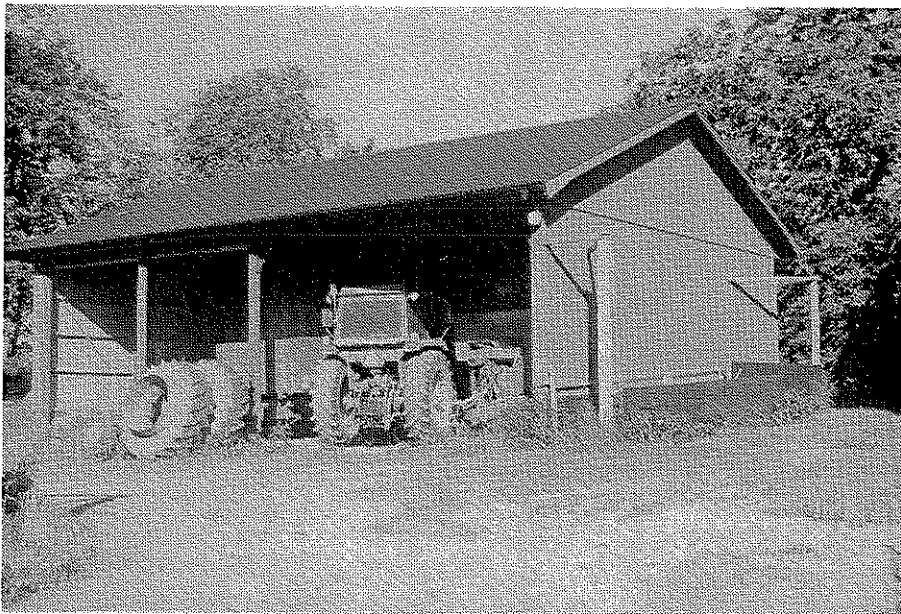
Figur 26. De runda svinstallarna i plåt med mellanliggande byggnad i trä. Bakom stallarna står fodersilon.

Maskinhallen (figur 27 och 28) byggdes helt ny i slutet av 1970-talet. På ungefär samma plats fanns tidigare en vedbod och ett vagnslider. Vagnslidret var stort nog att rymma en liten av dagens vagnar. Maskinhallen har väggar av falurött trä. Taket är av svart plåt. Inga portar finns, utan hela östra sidan är öppen. Byggnaden är 9 · 12 meter. Maskinhallen ligger i en sluttning och detta har utnyttjats så att vägghöjden på västra sidan är ca 0,5 m lägre än på den östra, takutsprånget i samma höjd på båda sidorna.

Figur 27. Maskinhallen från fingårdsplanen.

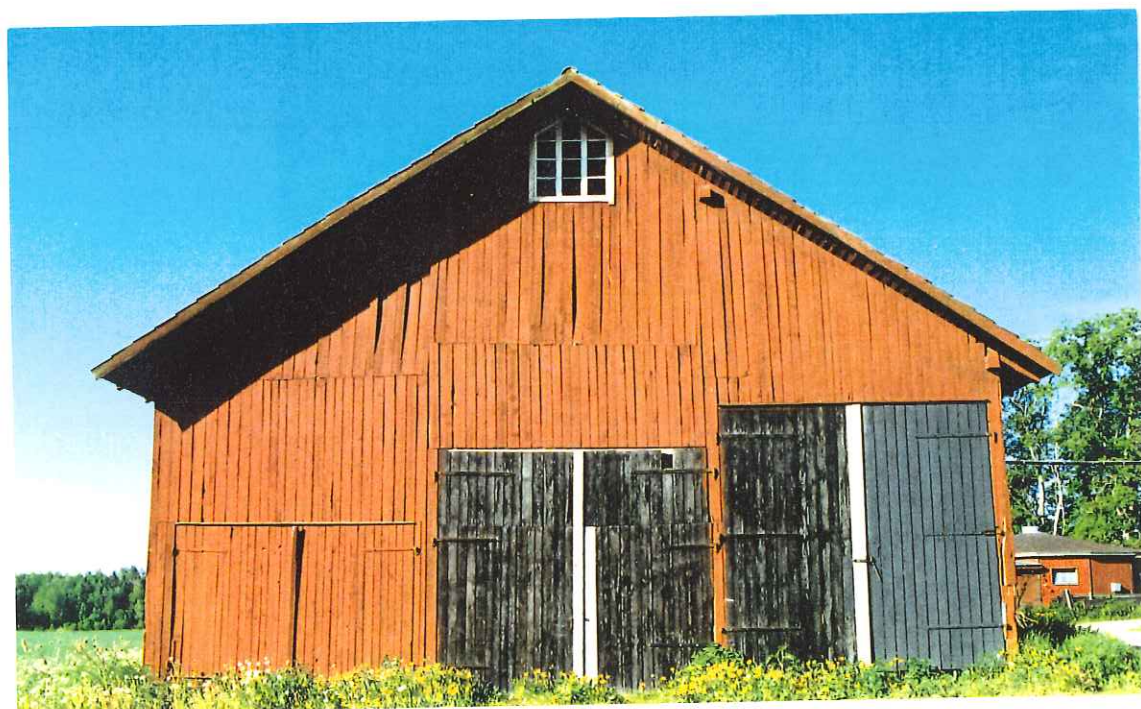

Figur 28. Maskinhallen från öster, driftgårdsplanen. Nivåskillnaden mellan driftgårdsplan och fingårdsplan utnyttjas för att ge en trevligare miljö på fingårdsplanen och hög "porthöjd" på driftgårdsplanen.

Logen (figur 29 och 30) är återuppbyggd, 1910 samtidigt som ladugården. En tidigare loge låg vinkelrätt ut från ladugården, och brann samtidigt med ladugården 1909. Den nya, nuvarande logen, byggdes upp längre bort för att öka brandsäkerheten. Nya portar har tagits upp och någon äldre har satts igen sedan golvet blev gjutet, tröskverket försvann och maskinerna blev större. Torken och elevatorhuset byggdes 1965. En kvarn för att göra eget svinfoder installerades 1988. Logen är 12 · 30 meter stor och byggd av faluröd träpanel. Vikportarna på huset är av trä, men de nyare skjutportarna är av plåt. Plåtportarna är genomgående svarta, de större träportarna är också svarta, men de mindre faluröda. Tidigare var detaljer vitmålade, men numera rationaliseras målningen till enbart rött och svart. Logen är det enda av uthusen som har det ursprungliga tegeltaket kvar.

Figur 29. Logen med elevatorhuset, från driftgårdsplanen.

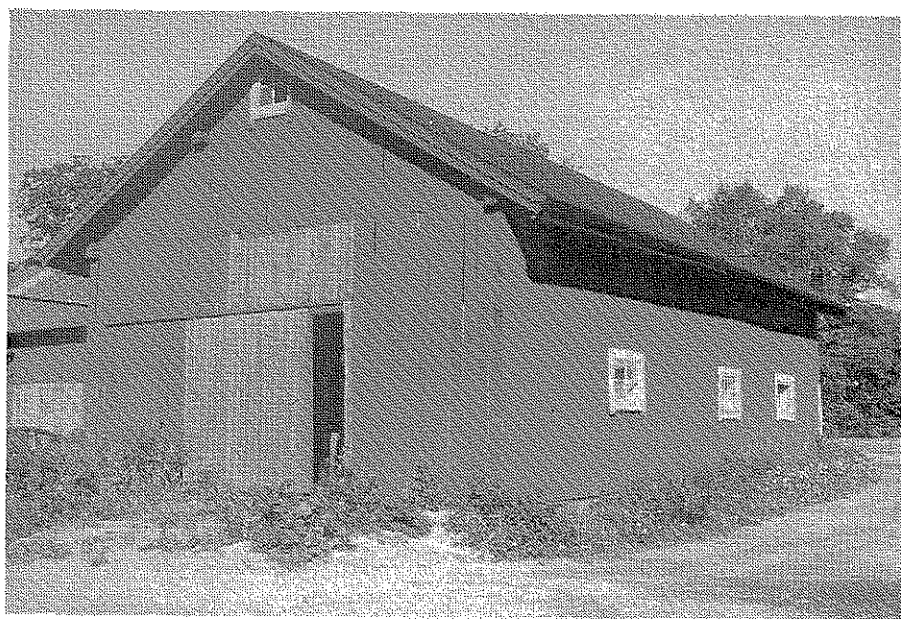
Figur 30. Logens norra gavel, med tre olika stora portar.

Lilla huset (figur 31 och 32) är troligen ditflyttat omkring 1925. Huset har använts som svin- och höns hus. Numera används det som förråd och garage för amerikanska bilar (familjens hobby). Huset är egentligen ett tegelhus men klätt med begagnad panel från något annat hus. Att panelen är begagnad syns på tidigare fönsterupptagningar och skarvar. På södra sidan av huset är det lockpanel, men vanlig glespanel på norra. Hela huset är falurött. Detaljerna är vitmålade. Nytt plåttak kom dit på 1980-talet, innan var det tegeltak. På västra gaveln har man satt dit en svart plåtport medan porten på östra gaveln är av falurött trä.

Figur 31 Lilla huset, västra gaveln med den nya plåtporten.

Figur 32. Lilla huset, östra gaveln.

Det hus som familjen tycker sig sakna är en maskinhall med stor verkstad. Att bygga ett hus enbart för maskiner finns det dock inte pengar till. De renoveringar som är mest aktuella är att lägga nytt tak på boningshuset (pannorna är inköpta, ligger vid dieseltankarna). Logen skall också få en översyn, snart.

Hur jag ser och upplever Focksta

Jag besökte Focksta under tiden januari till april 1994. Under resorna till gården har jag försökt formulera hur jag uppfattar att Focksta ser ut. Det är svårt att avgöra skillnaden mellan hur Focksta egentligen ser ut och hur jag upplever att Focksta ser ut. För att för enkla språket i resten av avsnittet använder jag uttrycken "syns", "ser ut" och "upplevs" för att beskriva det som jag sett och upplevt.

Jag har närmat mig Focksta från såväl öster som väster. Jag har stannat på olika avstånd från gården och tittat på hur den ser ut, vad som är dominerande, samt om det är något speciellt jag lägger märke till. På själva gården Focksta har jag gått runt och tittat på gården, driftsplanerna och de olika husen från olika platser.

Längs vägarna

Från öster syns Focksta för första gången när man kommer över ett backkrön, ca 2,5 km från gården. Tidigare har gården varit skyddad av skogen. Den första byggnaden som syns är den ljusa gödselbehållaren. Den upplevs mindre än den egentligen är eftersom den ligger i en sluttning och bara hälften av behållaren syns. Sedan kommer boningshuset in i bilden, med träden i bakgrunden och sedan syns logen. Dungen tonar ut karaktären av bebyggelse mitt i åkern och ger istället en samhörighet med skogen i bakgrunden. Norr ut tar sedan gården Lilla Focksta upp resten av blickfånget fram till vägen.

Kör man lite närmare (ca 1,5 km från gården) blir logen det dominerande i gårdsbilden (figur 33). Det gula boningshuset syns, eftersom färgen är avvikande mot resten av byggnaderna. Svinstallarna syns som ett hus.

Figur 33. Focksta från öster ca 1,5 km från gården. Den ljusa gödselbehållaren syns tidigt mot den mörkare bakgrunden. Träden och logen ger gränserna mellan bebyggelse och åker.

En kilometer från gården skymms större delen av Lilla Focksta. Det som blir dominerande i gårdsbilden är fodersilon till svinen. Det är enda tillfället under färden som den är dominerande.

Efter Lilla Focksta, 300 meter från Focksta, uppfattar man de två gårdsplanerna. Driftsgårdsplanen är närmast och blir därför dominerande. Eftersom man ser in i gattet mellan logen och lilla huset syns ladugården, gödselbehållaren på gårdsplanen och traktorgaraget. Driftsgårdsplanen har härifrån en stark rumskaraktär som förstärks av träden bakom boningshuset och traktorgaraget.

Från väster syns inte Focksta förrän ca 1,2 km från gården, eftersom vägen svänger. Det som syns då är boningshuset uppe på kullen. Träden ser ut att finnas på alla sidor om huset.

Efter nästa vägkrök, 300 meter från gården, syns den åter. Trots närheten mellan vägen och gården ligger den inte i blickcentrum eftersom vägen svänger och bilförare följer vägen med blicken. De hus som dominerar är de västra husen; garage, verkstad med bilgarage, virkeslada och boningshus. Gården ser fortfarande ut att ligga mycket högre än det omgivande åkerlandskapet. Lilla Focksta finns i bakgrunden. Lilla Focksta bidrar med att binda samman vegetationen på Focksta med skogen i bakgrunden (i norr).

På infarten och fingårdsplanen

Väl framme vid gården ser man de två korta infartsvägarna, en smal med allé för fintrafiken och en bredare för de grövre transporterna. Allén gör att blicken leds upp mot boningshuset (figur 34). Boningshuset dominerar fingårdsplanen, med sin gula färg och sitt högre läge. Rumsbildningen är tydlig, där väggarna utgörs av ladugård, boningshus, garage, verkstad med bilgarage och brädlager. Dessa blir tydligare eftersom träden är uppvuxna och kommer upp över boningshus och gattet i SV. Vägg mot vägen finns i form av en planterad syrenhäck. Gräsmattan, norr om den grövre infartsvägens sväng mot fingårdsplanen, bidrar också till rumsbildningen. Driftsgårdsplanen syns också (figur 35). Går man uppför infarten fram till fingårdsplanen ser man in på driftsgårdsplanen genom gattet mellan lilla huset och ladugården. Gattet mellan maskinhallen och ladugården syns nästan bara rakt väster ifrån, då det upplevs som en smal passage som först vidgar sig något (driftsgårdsplanen) och sedan öppnar sig ut mot åkermarken.

Figur 34. Allén upp till boningshuset drar blicken med sig dit.

Figur 35. Från landsvägen ser man in på driftsgårdsplanen (här är dock sikten delvis skyddad av en vagn).

På driftsgårdsplanen

Driftsgårdsplanen domineras av gödselbehållaren. Som rum är driftsgårdsplanen ganska sluten. Samtliga byggnader är röda. Även om det förekommer olika nyanser av rött, upplevs en stark samhörighet mellan husen. Det öppnare partiet, mellan lilla huset och logen, är naturligt, eftersom det är den stora transportvägen in till planen. De luftledningar som finns är inte så många eller stora att de ger känsla av tak. Dieseltankar och maskiner fyller en del av utrymmet.

Husen ett och ett

Boningshuset (figur 20) ligger högt och drar blickar till sig med sin gula färg. Det är naturligt att boningshuset är i annorlunda färg, eftersom det är människornas bostad. Ett falurött hus hade givit en mera sammanhållning åt gården, men den gula utmärker huset som speciellt, här bor människorna.

Tegelhuset (figur 21) förbryllade mig länge på sin storlek, material och placering. När jag fick reda på att det använts som mjölkammare för mjölkkanor blev det självklart. Huset är mindre än samtliga hus på gården (undantaget växthuset) och det gör att huset mister lite av samhörigheten. Det är det enda hus som är byggt i tegel.

Ladugården (figur 22 och 23) ser gammal ut tack vare stenväggarna som ger ett gediget intryck. De nya öppningarna i väggen, dörrar och fönster stör dock helhetsintrycket eftersom de är större än stenarna och monotona. För att göra fasaden mera enhetlig kan man måla samtliga låga portar svarta och fönsterkarmarna i vitt. För att ge fasaden ett mera omväxlande utseende kan även fogarna mellan stenarna vitmålas.

Virkesladan (figur 24) ger ett fallfärdigt intryck. Frånsett detta passar byggnaden väl in med de övriga, till största delen tack vare sin färg. Takmaterialet, eternit, stör inte. Den flacka takvinkeln gör att taket inte blir så stort och det syns därför inte så mycket. En annan bidragande orsak till att taket inte syns är att det smälter in genom sin matthet och försynta färg. När huset rivs eller underhålls kommer gårdens totala utseende att förändras, eftersom gårdens genomsnittliga underhåll blir högre.

Verkstaden med bilgarage (figur 25) är ett vackert hus. Intrycket störs något av den blå dörren som bryter av kraftigt med sin färg. Den stora porten av svartfärgad plåt är mycket framträdande. En port i trä hade inte blivit så dominant och huset hade nog fått ett mera sammanhållet utseende. Fönstren är detaljrika och det förhöjer husets utseende.

Svininstallarna (figur 26) med mellanliggande utrymme ser nästan ut som en enhet. Materialbytena syns mera än de olika formerna. Från driftsgårdsplanen upplever jag inte silon som störande. Från gattet mellan maskinhall och ladugård syns silon tydligt mot åkermarken i bakgrunden.

Maskinhallen (figur 27 och 28) ligger bra i den svaga sluttningen. Sluttningen har utnyttjats så att vägghöjden är olika på fram och baksida av byggnaden. Från fingårdsplanen uppfattas inte huset som stort. På driftssidan är höjden tillräcklig för att traktorer och redskap skall få plats. Den faluröda färgen på väggarna och det svarta plåttaket knyter samman huset med de övriga. Huset är fyrkantigare än övriga byggnader, men likheterna med övriga byggnader uppväger den skillnaden.

Logen (figur 29 och 30) ser ut som logar gör mest, en stor, ganska monoton byggnad, där endast portarna bryter av mot väggarna. Elevatorhuset på toppen av nocken avviker tydlig med sin gröna färg och släta plåt, det upplever jag inte som positivt, men inte heller som störande. Om tegeltaket skall bytas ut mot plåt kan man byta plåten på elevatorhuset till samma färg som takets. Bäst är det om elevatorhusets väggar görs av falurött trä, samma som byggnadens väggar.

Lilla husets (figur 31 och 32) totalintrycket förstörs av de trasiga fönstren. Taket är nytt och drar uppmärksamhet till sig, men inte så mycket att man inte "ser" resten av huset. Det fina taket gör också att resten av byggnaden upplevs sämre underhållen än vad den egentligen är. Plåtporten i västra gaveln ser fel ut, den låga och utsträckta utformningen bidrar nog mer till det intrycket än plåtmaterialet.

Intervjuer

Vid en intervju måste den intervjuades upplevelse av lantgården omformas till ord, så att utfrågaren kan förstå. För att minska risken för missförstånd och för att upplevelsen skall bli total (Ekholm, m fl, 1979) har intervjuerna genomförts ute på Focksta. Alternativet med att fotografera gården och göra undersökningen med hjälp av foton fanns, men förkastades, eftersom risken för missförstånd ökade. Upplevelsen blev begränsad till ett sinne (synen) och risken att styra den intervjuade ökade. Att intervju flera personer på en gång, t ex med färdigformulerade frågor, förkastades också eftersom jag inte tyckte mig kunna formulera frågor utan att ha gjort ett antal personliga intervjuer.

Intervjuernas genomförande

Intervjuerna har genomförts med en person i taget. Under resan till gården har jag berättat om målet med mitt examensarbete och att åsikterna som kommer fram vid intervjun kommer att ligga till grund för vad människor med olika bakgrund tycker om Focksta. Väl på gården har personerna uppmanats att gå runt och titta, samt att säga vad de tycker om (är vackert, positivt eller harmoniskt) respektive vad de inte uppskattar (fult, negativt eller opassande). I de fall man har kunnat motivera sin åsikt, eller i alla fall har en uppfattning om varför man har en åsikt, har jag bett att få även den. Under denna rundvandring har jag försökt att låta bli att fråga, eftersom risken finns att frågorna styr (Ekholm, m fl, 1979). Däremot har jag frågat hur personen menar, när jag trott att det funnits risk för missförstånd. När den intervjuade personen anser att han eller hon har tyckt till om allt väsentligt har jag i vissa fall frågat om några detaljer som inte har kommit upp t ex färger och vegetation. Som sista fråga har jag frågat var de skulle vilja placera ytterligare ett hus på gården, samt varför. Intervjuerna har tagit en till en och en halv timma i anspråk. Samtliga intervjuade tycker att ämnet är intressant och viktigt. Intervjuerna har endast omfattat rundvandringen PÅ Focksta, inte resan till.

De intervjuade är:

- Anna Torstensson, läser till agronom, kommer från jordbruk i Halland är 25 år, en "Bonde".
- Christina Ingvarsson, sjukgymnast, ingen lantbruksanknytning, 23 år, en "Svensson".
- Dan Thunman, kommunantikvarie och därför "expert" på estetik, ingen lantbruksanknytning, 35 år, en "Svensson".
- Jacob Lamberg, läser till agronom, kommer från jordbruk i Sörmland, 26 år, en "Bonde".

- Johan Elfström, landskapsarkitekt och därför "expert" på estetik, ingen lantbruksanknytning, 29 år, en "Svensson".
- Ulf Carlsson, militär, ingen lantbruksanknytning, 33 år, en "Svensson".

Jag har valt att presentera de åsikter som framkommit under intervjuerna som sammanställningar i tabeller. Tabell 1 och 2 omfattar allmänt om Focksta, samt åsikter om vegetationen, infarterna och gårdsplanerna. Tabell 3 omfattar åsikter om husen ett och ett. Minnesanteckningar från intervjuerna finns i bilaga.

Tabell 1. Sammanställning om vad de intervjuade tyckte om Focksta, allmänt och om vegetationen.

	Allmänna åsikter	Vegetation
Anna	Bra med stuprör och hängrännor. Eftersatt underhåll. Snyggt med samma stil på fönster på loge, ladugård och lilla huset.	Mera grönytor där inte maskiner skall fram. Plantera gärna mera träd och buskar.
Christina	Detaljerna vackrare än helheten, p g a eftersatt underhåll. Ser ut som en genomsnittsgård.	Allén fin. Trevligt med träd kring boningshuset. Vegetation är i vägen om den planteras där maskiner skall fram.
Dan	Bra med falu rödfärg. Borde ha lagt röda plåttak (ej svarta).	Allén positiv. Bra att man inte har planterat tall eller gran. Trevlig med vårdträd.
Jacob	Negativt med plåttak. Om det skall vara plåttak bör de vara röda. Bra med likartade fönster på loge, ladugård och lilla huset.	Bra som det är. Trevligt med allé. Plantera inte ny allé där maskiner skall fram.
Johan	Trasiga fönster ger förfallet intryck.	Vackra träd.
Ulf	Skräpigt med maskiner framme.	Fint med de träd som är, plantera gärna flera fruktträd.

Tabell 2. Vad de intervjuade tyckte om infartsvägarna och gårdsplanerna på Focksta.

	Infartsvägar	Gårdsplaner
Anna	Bra med två.	Bra med två. Bör hårdgöra ytan på driftsgårdsplanen.
Christina	Fint med gräset emellan.	Bra med två. Husen håller i hop kring gårdsplanerna. Gästvänligt med infart ända fram till dörren.
Dan	En framträdande hade varit bättre än som nu två omarkerade.	
Jacob	Ligger lite för nära varandra.	Bra med två.
Johan	Båda borde markeras mera.	Splittrar helheten med två. Fingårdsplanen ser idyllisk ut. Gödselbehållare och foderledning stör.
Ulf		Bra med uppdelning i två. Gödselbassängen stör.

Tabell 3. Sammanfattning av vad de intervjuade tyckte om några av husen på Focksta.

	Boningshuset	Verkstad och bilgarage	Ladugården
Anna	Ligger fint.	Snyggt med spröjsade fönster. Ful blå dörr, fult med plåt port.	Bra att den höga gavelporten är röd. Fel fönster. Ljusinsläppen asymmetriska.
Christina	Fint. Roligt med runda fönstret.	Ful blå dörr.	Bra att man behållit stenladugården. Bra att hela dörren med karm målats mörk. Fula nya väggöppningar.
Dan	Ligger fint, välbevarat. Behöver underhållas. Fel fönster.	Bra fönster. Plåtporten är för stor och har fel material, blå dörren avviker.	Trevligt med stenladugårdar. Borde varit svarta dörrar.
Jacob			Kul att man behållit stenladugården. Fula nya väggöppningar.
Johan	Behöver målas.	Roligt med den blå dörren. Verkstadsporten behöver målas.	Roligt med flera material. Bra att dörrarna är mörka.
Ulf	Behöver målas.	Saknar portar på garaget.	Bra med blandade material. Eftersatt underhåll.

Tabell 3. Fortsättning.

	Svinstallarna och silon	Logen	Lilla huset
Anna	Bra med ihopbyggda stallar. Borde varit helt i trä, fel fönster och form. Ful silo.	Bör underhållas. Fel färg på elevatorhuset.	Borde varit svart träport. Bör underhållas.
Christina	Avvikande form.	Hela behöver målas. Snyggt med svarta portar. Bra att inte alla har markerats. Fel material och färg på elevatorhuset.	Eftersatt underhåll.
Dan	Ok till form och färg. Skarvar borde gjorts vita.	För stora portar. Fel material och färg på elevatorhuset.	Borde varit lika fönster. Fel med plåtport.
Jacob	Kul form. Fel material. Ful silo.	Bör underhållas.	
Johan	Fel form, för låga. Silon stör.	Bra att man underhåller portarna. Fel färg på elevatorhuset .	
Ulf	Rolig form, bra att man har olika material till de olika former (Stallarna och mellanbyggnaden).	Bra med mörka portar som bryter av de stora ytorna.	Eftersatt underhåll.

DISKUSSION

Vad som är vackert, skönt och harmoniskt är en subjektiv bedömning och därför individuell. Upplevelsen av lantgården är också individuell. Den upplevelse som en lantgård ger beror bland annat på vilken bakgrund, uppväxt och utbildning man har.

För att något skall upplevas som vackert skall det även upplevas som äkta och naturligt. Symmetri och ordning är viktiga faktorer för att harmoni skall uppnås. Även samhörighet och omväxling är viktigt för att skapa helhet utan monotoni.

Gammalt och vackert

Gamla gårdar upplevs ofta som harmoniska och vackra. Gårdarna har alla byggnaderna i samma storleksordning och av likartade byggnadsmaterial. Gamla byggnader är vackra eftersom de är naturligt sköna och ärliga, det ger dem ett tilltalande utseende. Man har använt de naturliga byggnadsmaterial som fanns i trakten. Detta ger husen en stor samhörighet med den natur som finns kring dem.

Har äldre föremål en skönhet enbart för att de är äldre? Ett föremål som är gammalt och vackert hade kanske inte uppfattats som vackert om det hade varit nytt! Menar man med "vacker patina" att det egentligen ser anskrämligt ut, men att det är ett gammalt ting och därför blir vackert?

Det som vi tycker är vackert nu, tyckte vi att det var vackert för tio år sedan och kommer vi att tycka att det är vackert i ytterligare tio år? Människans kunskap kanske ökar, så att man får en större förmåga att se nya saker och samband. Det kanske är fråga om en personlig mognadsprocess. Inom musik och konst är detta accepterat, få förväntar sig att en sjuåring skall uppskatta Grieg eller Monet, men det förväntas av en femtioåring!

Bevara gårdens yttre miljö med ny inriktning på företaget

Om lantgården med byggnader kan användas för något annat än lantbruk kan den äldre miljön ofta behållas. Hela gårdar, eller enbart ekonomibyggnaderna kan användas till exempel som konferenscenter, småindustri, kontor eller lagerlokaler. Jordbruket konkurrerar då om samma kunder som industriområdena i städerna. Efter 1980-talets byggboom finns det många tomma lokaler till relativt låga hyror även i städerna. Landsbygden har då sin naturligt vackra och avspända omgivning som en fördel gentemot städerna. Till lantgårdens nackdel är troligen de begränsade invändiga ytorna, om inte större ombyggnationer skall ske, och längre avstånd till övrig service. Jag tror inte att så många lantgårdar kommer att kunna konkurrera om kunderna de närmaste åren.

Mina reflektioner på gården Focksta

Focksta är en normal gård. Det är ingen gård som jag lagt märke till när jag kört förbi. Väl på gården finns det mycket att titta på. Tyvärr lägger jag märke till att träet på husen skulle behöva målas. Plåttaken förstärker dessutom målningsbehovet genom den kontrast som skapas mellan de blanka jämnfärgade taken och de flammiga väggarna.

Det är positivt att trä valdes både till maskinhallen och tillbyggnaden av verkstaden med garage. Tillbyggnaden av garaget har gjorts mycket väl. Förutom samma vägg- och takmaterial har även fönstren samma utformning. Skillnaden i taklutningen är försumbar - den ser ut att var densamma på båda delarna av huset.

Att tegeltaken på ekonomibyggnaderna successivt har bytts ut mot plåt upplever inte jag direkt som störande och fult, men att plåten på östra sidan av ladugårdstaket har blekts är mycket störande och fult.

Kring Focksta finns en del vegetation, som ger gården intryck av att vara innesluten och förankrad med marken. För att detta skall finnas kvar i framtiden bör kontinuerlig plantering av framförallt träd ske.

Förändringar på Focksta som ger en mera harmonisk gårdsbild

För att göra Focksta mera harmonisk är det primära att måla allt trä. De trasiga rutorna i fönstren ger ett negativt intryck. Om ägaren inte vill eller inte tycker sig ha råd att byta ut trasiga rutor mot hela, bör i alla fall de trasiga rutorna avlägsnas, även av säkerhetsskäl. Lilla husets fönster är i ögonhöjd och därför mera framträdande än gavelspetsfönstren som sitter högt upp på gavlarna. Det är därför viktigare att få hela rutor i lilla huset än i gavelfönstren. Om beslut tas att inte laga gavelfönstren bör även de rutor som är hela plockas bort, då ger fönstren ett mera enhetligt intryck.

För att stärka sammanhållningen av husen är det lämpligt att vindskivorna målas vita. Även på maskinhallen och slaktsvinsstallarna finns vindskivor att måla. Fönster och foder kan också målas vita. Den samhörighet som den röda färgen på husen, tillsammans med vita detaljer, ger, överbygger de skillnader som finns mellan byggnaderna.

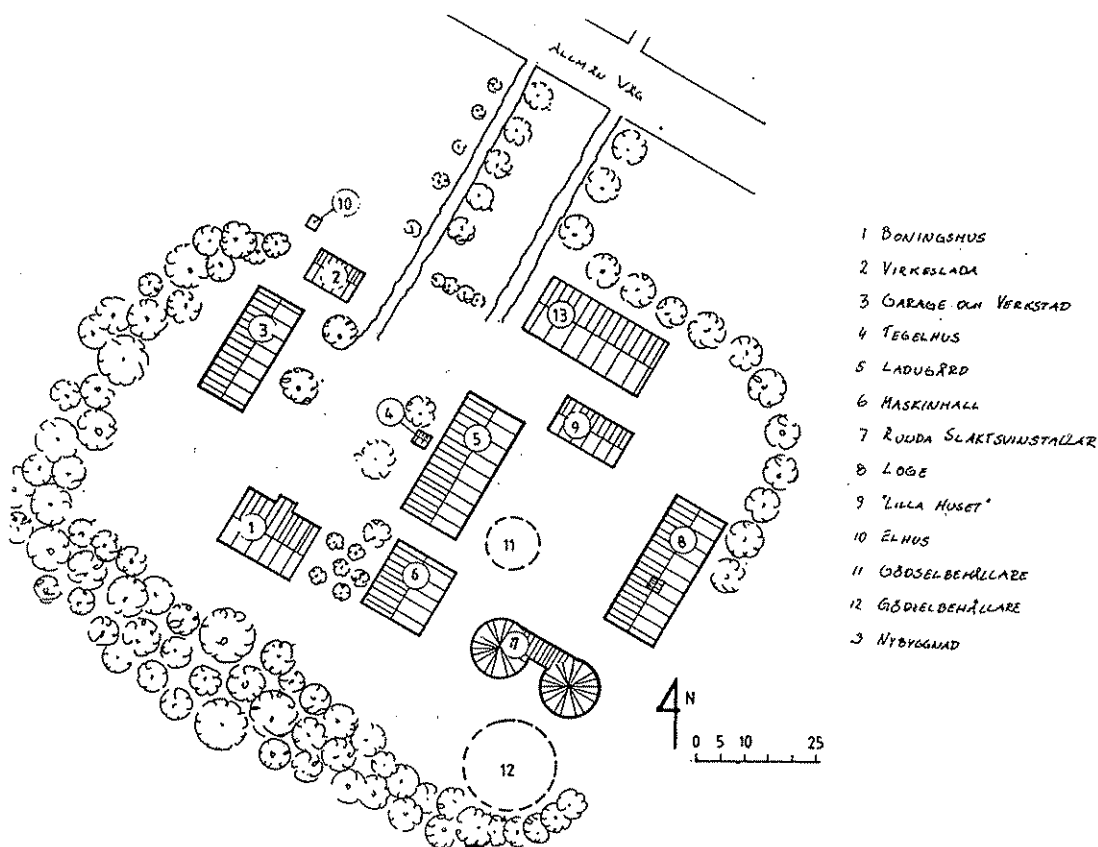
För att ge Focksta en klarare avgränsning mot åkermarken, kan buskar och träd planteras i åkerkanten. En ensidig allé kan planteras längs östra sidan på driftsinfartsvägen. Allén kan även förlängas längs åkergränsen bort till nordöstra hörnet. En allé ger även en starkare rumskänsla på driftsgårdsplanen. En plantering av träd och buskar söder och öster om gödselbehållaren minskar gödselbehållarens dominans av gårdsbilden sedd öster ifrån. Tillsammans med befintlig vegetation ger nyplanteringen en lantgård som är inbäddad i

vegetation på drygt tre sidor, utan att utsikten från boningshuset har försämrats nämnvärt.

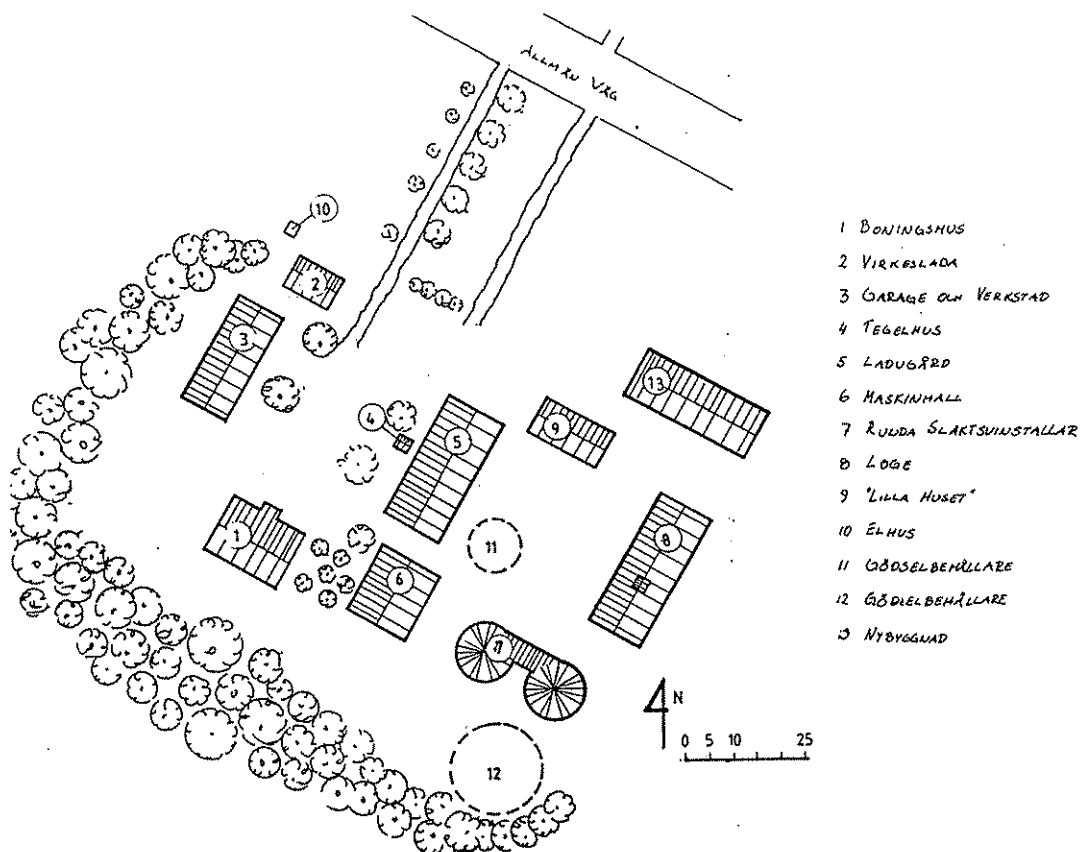
Eventuell nybyggnation på Focksta

En eventuell nybyggnation på Focksta bör göras i falurött trä med detaljer i vitt. Taket bör göras i plåt med samma takvinkel som de äldre byggnaderna på gården. Om möjligt bör byggnaden göras i samma storlek som gårdens nuvarande byggnader, ca 12 · 30 m.

Byggnaden bör läggas i samma riktning som de tidigare driftsbyggnaderna. En alternativ placering på exempelvis en nybyggd maskinhall med verkstad som låter boningshusets placering förbli central är norr om lilla huset, ute på den nuvarande åkermarken. För att inte gården skall se ut som om den flyter ut på åkermarken och vägen, bör vegetation planteras runt nybygget både mot infartsvägen, vägen och mot logen (figur 36). En alternativ placering är i vinkel till logen, placerad ca 10 m norr om densamma. Denna placering skulle förstärka uppdelningen i två gårdsplaner samtidigt som boningshuset inte skymms från vägen (figur 37).

Figur 36. Skiss över hur en ny byggnad kan placeras på Focksta. Den nya byggnaden förstärker samhörigheten mellan byggnaderna och ger ett samlat och enhetligt intryck.

Figur 37. Skiss över hur en ny byggnad kan placeras på Focksta. Uppdelning i fingårdsplan med bostad och driftgårdsplan blir här tydlig.

Slutsatser

De slutsatser som jag drar från undersökningen är inte generella, de gäller endast resultaten av de intervjuer som gjorts på Focksta under vårvintern 1994.

Under intervjuerna märktes det att det första intrycket var viktigt. En person som först såg de trasiga fönstren i lilla huset fick en negativ attityd till gården medan en person som först såg fönstren i verkstaden fick en positiv. För att Svensson skall uppfatta en lantgård som harmonisk och tilltalande måste den upplevas som väl underhållen. Även om de trasiga fönstren har påtalats, upplevs det mindre viktigt att åtgärda än den bristfälliga målningen av träet på byggnaderna. Det var troligen väggarnas stora ytor som gjorde att de gav ett större intryck på de intervjuade.

Även när en byggnad åtgår betraktas, görs jämförelser med kringliggande byggnader. Man tittar INTE på husen ett och ett. Under intervjuerna gjordes ständigt jämförelser mellan den betraktade byggnaden och de intilliggande. När den betraktade byggnaden är bättre underhållen än kringliggande, ser den väl underhållen ut. De trasiga

fönstren i lilla huset upplevdes som mindre störande på norrsidan, där inga andra fönster fanns i närheten, än vad de gjordes på södersidan där hela fönster fanns i den intilliggande ladugården. Stor vikt bör därför läggas vid att närliggande byggnader ges likartad utformning. Även på ett och samma hus görs jämförelser. På lilla huset är taket nytt och då upplevs de trasiga fönstren mera, eftersom det (omedvetet-) förväntas att hela huset skall vara lika väl underhållet.

De flesta av de intervjuade tyckte att det var viktigt att "hålla skenet uppe" och i första hand underhålla framsidor och de mest synliga husen. Fingårdsplanen, dit gäster och tillfälliga besökare kommer, bör underhållas i första hand. Om inte alla fönstren i lilla huset skall lagas är det viktigare att laga de på norra sidan, som syns ifrån vägen och uppfarten. Hur driftgårdsplanen och baksidor ser ut har mindre betydelse, eftersom det mestadels enbart är lantbrukaren och hans familj som vistas där.

Samhörighet är viktigt. Tegelhuset uppskattades inte av de intervjuade. Det beror troligen till en del på att man inte förstår funktionen, huset är ju så mycket mindre än övriga, men framförallt på att det är gjort i annat material (tegel) jämfört med övriga hus (trä). Att taket på virkesladan inte är av plåt, utan av eternit, har ingen påtalat. Det beror kanske på att man inte ser mer än att byggnaden är fallfärdigt, men det kan också bero på att eterniten är matt och därför inte drar någon uppmärksamhet till sig. Samtliga har påtalat den röda färgen som sammanhållande på gården. Gavelspetsfönsterna har oftast påtalats som sammanhållande mellan byggnaderna. Att husen ligger samlade runt gårdsplaner medverkar enligt de intervjuade också till att gården får ett helhetsintryck. Genom att förstärka liknande detaljer på flera byggnader, skulle en starkare samhörighet skapas mellan dem.

Att inte Fockstas byggnader upplevdes som så stora beror nog till stor del på att de inte är så stora som nybyggda lantbruksbyggnader kan vara. De större byggnaderna på Focksta är dessutom ungefär lika stora, vilket gör att ingen byggnad framstår som mycket större än de övriga. Att ingen direkt kommenterat takvinklarna beror troligen mest på att byggnaderna med sadeltak har ungefär samma takvinkel, men kanske även på att de bara är experterna som ser dem.

De intervjuades bakgrund har betydelse. "Bonden" grundar mycket av sina åsikter på den kunskap han har om funktionerna. "Svensson" är nyfiken och vetgirig. Under intervjuerna fick jag många frågor om varför något ser ut som det gör, vad det är och hur olika saker fungerar. När "Svensson" fått reda på varför saker ser ut som de gör har han stor förståelse och tycker att det är viktigt att saker fungerar som de ska. Vid plantering av mer vegetation påtalar "Svensson" att plantering inte får göras så att den förhindrar eller stör det arbete som skall göras på gården. Bland de som var med på Focksta fanns en vilja att förstå, kanske fler "Svensson" skulle uppleva en modern gård som harmonisk om de kände till funktionerna och produktionsvillkoren på en modern lantgård.

Åsikterna från de intervjuade beror på mer än bakgrund. Den kvinnliga "Bonden" tycker inte som den manliga "Bonden" och den kvinnliga "Svensson" tycker inte som den manliga "Svensson". Om skillnaden beror enbart på individerna eller gäller generellt mellan män och kvinnor är underlaget för litet för att svara på. Personligen tror jag att det beror mest på individen, men även på kön.

De som är "Experter" på estetik har lättare för att motivera sina åsikter och komma med förslag till förändringar än vad de andra har. Det lilla extra och vågade, som den blåa dörren på verkstaden, tilltalar "Experten" mycket mer än "Svensson". "Expertens" egna förslag är tyvärr ofta ogenomförbara eftersom de inte fungerar praktiskt. Om lantbrukaren och experten tillsammans pratar igenom vad som kan göras och hur, kommer man nog ofta att finna lösningar som tilltalar båda. Problem i kommunikationen kan nog komma att uppstå, eftersom de har var sin uppsättning facktermer.

Stoltheten över den egna gården märks inte så mycket hos Bo Granvik. Han tycker själv inte att underhållet är roligt och håller det därför bara på en sådan nivå att byggnaderna inte skall ta någon skada. Bo tycker att gården får se ut som den gör tillsvidare. Eftersom Bo numera jobbar utanför gården, vistas han inte där mer än vad en normal arbetare är hemma.

Fortsatta undersökningar

Jag har frågat människor vad de tyckt på gården, dvs på gården som en enhet. I undersökningen har jag inte med färden till gården, gården som ett landskapselement, det borde jag ha haft. "Svensson" ser oftare lantgårdarna på håll och dessutom grundläggs uppfattningen av gården i ett tidigt skede. En undersökning av hur gården uppfattas som landskapselement, ger kanske kännedom om hur lantgården skall utformas för att på håll uppfattas som harmonisk.

Intervjuerna borde omfattat flera personer, med bl a större åldersskillnad, för att ge generella resultat. Intervjuerna borde ha gjorts över hela året för att minska årstidens betydelse.

Om en fortsättning av arbetet skall göras, kan man göra fler intervjuer för att få en säkrare uppfattning av vad som upplevs. I intervjuerna bör då flera kategorier människor representeras. Uppdelning kan ske t ex efter ålder, kön och yrke samt personer med eller utan estetisk utbildning. Intervjuer kan också göras med personer som har likartad bakgrund, för att se om detta påverkar deras uppfattningar. Att intervjua samma människor på flera gårdar för att se om skillnader och likheter mellan dem är de samma på olika gårdar och gårdstyper kan också vara ett sätt.

Man kan göra tredimensionella (3D) ritningar på gårdsbilder med och utan de faktorer som är viktiga för harmoni, för att undersöka om de är viktiga. Eventuellt kan man bygga modeller och undersöka samma sak, (är nog svårare) då skillnader mellan olika modeller syns tydligare.

Eventuellt kan man välja ut lantbrukare från olika delar av Sverige och se om samma gård uppfattas som harmonisk oberoende av varifrån man kommer (man bör välja lantbrukare med samma inriktning, så att funktionerna de känner till är desamma).

Man kan fråga sig om lantbrukare har en annan uppfattning om vad som är harmonisk än vad övriga människor har. I sådana fall för vem skall det vara harmoniskt? Skall lantgårdarna enbart göras harmoniska för de förbipasserande eller bara för lantbrukaren, som trots allt tillbringar nästan all sin tid där. Trevligast är om lantgårdarna kan göras så att de tilltalar alla.

REFERENSER

Litteratur

- Ascård, K. 1991. Gården som helhet, *Lantbrukspraktika* pp 127-140.
- Bennett Gårdö, M., Lange, U., Flodin, B. & Hammarskiöld, R. 1993. *Jordbrukets byggnader kulturvärden i landskapet*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.
- Bergsjö, A., Nilsson, K., Skärbäck, E., Reinius, M. & Sporrang, PO. 1980. *Vindkraften i Landskapet del 2. Visuella frågor i samband med storskalig vindkraftsutbyggnad*. Sveriges lantbruksuniversitet, Konsulentavdelningens rapporter, Landskap 55, Alnarp.
- Body, R. 1983. *Agriculture: The Triumph and the Shame*. Temple Smith, London.
- Brohmann, O. 1954. *Om vackert och fult*. Almqvist & Wiksell/ Gerbers förlag AB, Uppsala.
- Davidson, K. 1993. Hennes idéer ger nytt liv åt husen. *Land lantbruk* 30/31, pp 18-19.
- Ekholm, M. & Fransson, A. 1979. *Praktisk intervjuteknik*. AWE/Gebers, Stockholm.
- Erixon, Sigrud. 1947. *Svensk byggnadskultur*. Aktiebolaget Bokverk, Stockholm.
- Ferguson, B. 1978. *Improving the appearance of farm buildings*. Scottish Farm Buildings Investigation Unit, Blackburn, Aberdeen.
- Frykman, J. & Löfgren, O. 1979. *Den kultiverade människan*. Liber Läromedel, Lund.
- Hesselgren, S. 1977. *Vad vackert är, varför vill vi ha vackra hus och städer*. Byggforskningsrådet, Lund.
- Horgby, C. 1985. Plank och trästaket för vacker utemiljö. *Utemiljö 6 dec.*, pp 12-15.
- Mattson, R. 1985. *Jordbrukets utveckling i Sverige. Aktuellt från lantbruksuniversitetet, 344 Allmänt*. Uppsala.
- Marthin, P. 1976. *Ljus, färg och funktion*. LTs förlag, Stockholm.
- Marthin, P. 1977. *Miljö och fasadfärger*. LTs förlag, Stockholm.

- Molén, M. 1983. *Byggnaden i gården Faktorer som påverkar driftbyggnadernas uttryck samt hur gårds- och landskapsbild påverkas av detta, eller Varför det ser ut som det gör*. Småtryck 50. Sveriges Lantbruksuniversitet, LBT, Lund.
- Molén, M. 1984. Vackra byggnader, levande landskap. *Lantmannen* 19/1984 pp 8-9.
- Molén, M. 1986. *Byggnads- och gårdsmiljö - planering i lantbruket, förstudie i Hallandslän*. Sveriges Lantbruksuniversitet, Intern LBT, LBT, Lund.
- Molén, M. & Bergsjö, A. 1987. *Lantbrukets bebyggelsemiljö, Landskap-Gård-Byggnad*. Systemlösningar för jordbrukets driftbyggnader, Sveriges Lantbruksuniversitet, LBT, Lund.
- Nilsson, K., Schibbye, B., Sellberg, C. & Skärbäck, E. 1978. *Vindkraften i landskapet*. Sveriges lantbruksuniversitet, Konsulentavdelningens rapporter, Landskap 43, Alnarp.
- Nilsson, L. 1992. *Färgsymboler i utemiljön*. . Sveriges lantbruksuniversitet, Småtryck 342, Landskapsarkitekt, Examensarbete, Uppsala.
- Rentzhog, S. 1988. *Falu rödfärg*. Grycksbo.
- Sorte, G J. 1969. *Perception av Landskap komplexitetens betydelse. Arbetsrapport 2, 1969*. Tekniska Högskolan i Lund, Sektionen för arkitektur, Avdelningen för formlära, Lund.
- Sorte, G J. 1970. *Perception av Landskap helhetens betydelse. Arbetsrapport 1, 1970*. Tekniska Högskolan i Lund, Sektionen för arkitektur, Avdelningen för formlära, Lund.
- Stevenson, D.E. (ed). 1990. *North west five rural initiative, farm steadings project*. Center for Rural Building, The Scottish Agricultural College, Aberdeen.
- Weller, J. 1983. Farm buildings. *Landscape Design* 114, 8/83, Journal of the Landscape Institute, pp 20-22.

Personliga meddelanden

Bo Granvik, 1994. Focksta, Uppsala

Larsson, Bengt MP, 1994. Högskolelektor, Inst. för ekologi och miljövård, avd. för jordbruksekologi, SLU

INTERVJUER

Efter vissa överväganden har jag valt att redovisa intervjuerna, där avsikten var att respektive person själv skulle formulera intrycken av gården och dess byggnader. Svaren, om än i telegramform, ger därför en bra illustration hur människor med olika bakgrund formulerar sig när de spontant skall beskriva sina intryck av en bebyggelsemiljö. Det spontana kan eventuellt av ägaren uppfattas som negativt, som illasinnade anmärkningar, "pekpinningar", "jag vet bäst-attityd" eller någon form av kontroll eller myndighetsutövning. Det måste alltså starkt påpekas att något sådant inte är avsikten utan de intervjuade tog sig an den förelagda uppgiften seriöst i avsikt att bidra till att ge så många människor som möjligt en harmonisk upplevelse när de kör förbi eller besöker en lantgård.

Intervju med Ulf Carlson

Intervjun gjordes den kyliga lördagen 5/2-94. Ulf, är 33 år, gift inga barn, men delägare till hunden Ajax. Ulf är sjöofficer, numera jobbar han på försvaret, har ingen direkt lantbruksanknytning. Närmaste släkting som sysslar med lantbruk är en kusin. Född och uppväxt i Borås men numrerat bosatt i Märsta.

Allmänna åsikter

Förvara samtliga maskiner under tak och stäng alla portar. Dåligt underhåll. Rörigt med en massa prylar och skräp (diseltank tegel etc) framme. Gillar planlösningen i stort. Störs något av den norra gödselbassängen. Tycker om att det finns plats mellan husen så att redskapstransporter och dylikt underlättas. Upplever loge och ladugården som stora hus. Kan man inte gräva ner dem så att höjden inte blir så stor?

Gårdsplanerna

Bra med uppdelningen i två gårdsplaner. Driftsgårdsplanen skulle kanske varit asfalterad, så att man lätt kan ta hand om sopor och avfall. Kanske lite fler gröna buskar. Var är retursorteringen?

Husen ett och ett

Boningshuset ligger fint. Bra att det avviker i färg (gult), då syns det ju var människorna bor.

Verkstad med bilgarage saknar portar. Men det är väl bekvämare att ha det så här?!

Tegelhuset har fel material (tegel), passar inte där det ligger.

Ladugården - bra att den är gjord i både sten och trä. Ytorna blir då inte så stora. Att det är plåt taket tänker man inte på, ej heller att snön inte har smält av på ljusinsläppen. Underhållet är eftersatt.

Maskinhallen saknar portar, det borde ha funnits sådana.

Svinstallarna - roligt med den annorlunda formen, eftersom den är planerad. Bra att det är både trä och plåt. Mellanbyggnaden (trä) hade nog sett konstig ut om det varit samma material som stallarna, eftersom den är i annan form. Silon ser lite konstig ut när den sticker upp, men det måste väl vara så. Södra gödselbehållaren, den syns ju inte förrän man nästan är i den, bra!

Logen - bra med mörka portar, de bryter av de stora ytorna. Om de är i plåt eller trä spelar ingen roll. Bör laga fönstren i gavelspetsarna. Elevatorhuset! (grönt) "så skall väl lador se ut", även här bra med ny färg som bryter av och markerar skillnaden.

Lilla huset - underhållet är mycket eftersatt.

Vegetation

Saknar fruktträd, men inte något annat, fint med de träd som är.

Nytt hus

Inte göras större än de befintliga

Byggas i förlängningen av logen eller ladugården, så att gårdsformen bibehålls och symmetrin inte ändras för mycket.

Intervju med Johan Elfström

Den råkalla och dimmiga fredagen 18/2-94 gjordes intervjun. Johan är 29 år, gift, utan barn född i Uppsala, numera boende i Knivsta. Ingen släkting sysslar med jordbruk. Johan är landskapsarkitekt.

Allmänna åsikter

Vackra träd omsluter husen. Det ser förfallet ut med trasiga fönster, omålat och mycket skräp framme. Att det är uppställt är ok, eftersom det tyder på aktivitet och det är ju inget museum.

Det är kanske bra att ha två gårdsplaner, men det splittrar helheten. Här finns rumskänsla på båda gårdsplanerna. Den kan förstärkas och det borde kanske göras. Kanske med träd/ buskar eller staket.

Uppfartsvägen

Borde göras mera markerad. Bra att nya träd har planterats, men det är inte tillräckligt. Finentrén borde göras till en dubbelsidig allé, och för de grövre transporterna kan man plantera träd eller buskar öster om - mer för att ge en sluten gårdsbild än för att markera infarten.

Fingårdsplan

OK! Rummet borde förstärkas med en tydligare avgränsning mot vägen, förslagsvis med träd, buskar och annan vegetation. Det ser lite Sörgårds-idylliskt ut.

Driftsgårdsplan

Norra gödselbehållaren stör intrycket! Ser lite ut som en avstjäpningsplats mellan gödselbehållaren och lilla huset. Kanske kunde man göra om det till en uppställningsplats för maskiner och redskap. Foderledningarna hör väl till, men det hade sett bättre ut utan dem.

Husen ett och ett

Boningshuset borde nog varit Falu rödfärg för att få ihop gårdsbilden mera. Det vita är i stort behov av ommålning.

Elhuset syns ej, men det är något som hör till och är svårt att påverka.

Virkesladan är på gränsen till komisk. Den ser ut att ramla när som helst, men också som om det sett ut så här länge.

Verkstad med bilgarage är OK! roligt med den blå dörren, den bryter verkligen av mot helheten och är en färgklick! Plåtporten är sliten, behöver målas om.

Tegelhuset är fult! Passar inte vare sig i form eller material.

Ladugården - roligt med flera material; trä och sten. Fönstren syns dåligt och är för få. Taket i plåt, man har vant sig och det ser ganska prydligt ut. Men ljusinsläppen ser ut som lagningar, måste man ha sådana? Bra att dörrarna har en avvikande färg (svarta). Skulle behöva målas.

Maskinhallen har inte rätt röda färg! Smart att inte ha några portar, så att maskinerna kommer in, men det är inte idéalt ur estetisk synvinkel.

Svinställarna borde ha haft samma form som övriga byggnader, för att få samhörighet. Är för låga i förhållande till övriga hus. Färgen är inte riktigt rätt, dessutom olika färg på trä och plåt, gör det ännu sämre. Silon stör med sin form och riktning uppåt.

Logen - bra att nya brädor har satts i portarna, synd att de inte är målade. Elevatorhuset har fel färg, det borde haft samma färger som huset i övrigt för att synas mindre. Bra med mörkare portar som bryter av.

Vegetation

För att minska logens dominans när man kommer från öster borde träd och buskar planteras väster om logen och södra gödselbehållaren.

Nytt hus

Befintliga byggnader avgränsar och ger bra, tydliga rum. Material Falurött trä, markerade dörrar och fönster.

Intervju med Christina Ingvarsson

Intervjun med Christina, Tina, gjordes på kvällen den 30/3-94, nästan som en riktig vårkväll. Tina är född i Linköping, uppvuxen i Skurup, Skåne och numera bosatt i Uppsala. Närmaste lantbrukssläkting är farfar och farmor som bedrev jordbruk och djurskötsel. Tina är 23 år, sjukgymnast, förlovad med Björn - blivande agronom och tillsammans har de hunden Yatzi.

Allmänna åsikter

Totalt ser det väl ut som en genomsnittsgård. Har kört förbi här ganska många gånger, men aldrig tänkt på hur här ser ut, mer än Focksta-skylden som är fin. Detaljerna ger ett mera välskött intryck än helheten, ju mer man tittar desto flera fina saker ser jag.

Infartsvägarna

Fint med gräset mellan vägarna. Bra med framförhållningen att ha planterat en ny allé redan.

Fingårdsplan

Typiskt lantligt att infartsvägen går fram till dörren, med parkering nära, det ger ett gästvänligt intryck.

Driftsgårdsplan

Varför ställer man inte in maskinerna, de borde rosta när de står ute, dessutom ser det skräpigt ut. Husen omkring passar ihop, ungefär samma färger och typ, det ger ett genomtänkt och positivt intryck. Det ger ett bättre intryck när saker som står ut är staplade och ligger samlade, och det gör de ju här. Jord och stenhögar tycker jag inte om!

Husen ett och ett

Boningshuset är fint, roligt med ett runt fönster. Fint med gult, men det är väl för att man är van. Rött hade säkert också varit snyggt.

Virkesladan - ett så fallfärdigt hus. Är nog dags att riva det, innan det rasar av sig självt.

Verkstad med bilgarage - usch vad fult med den blåa dörren.

Tegelhuset ser lite felplacerat ut, det syns inte så mycket att tegeltaket är trasigt, men det är synd. Vad har man använt det till?

Ladugården - roligt att man har behållit stenhuset. Varför har man målat vitt på taket? (jasså, ljusinsläpp och brandventilation, då får det gärna se ut så). Bra att hela dörren, med infodringar är mörka så att man inte blandar med rött mot stenen. Det är inte snyggt när man flyttar hålen (dörrar och fönster) men man har väl varit tvungen för produktionen.

Maskinhallen - vilken fin ordning invändigt! Snygg att man har gjort framsidan mot boningshuset lägre. Den passar med ladugården.

Svinstallarna har rolig form, passar inte in helt, men avviker inte så mycket. Har inte sett någon sådant tidigare. Det är bättre att det är trä och plåt än två sorters plåt, men bäst hade det nog varit om allt varit i trä, precis som övriga hus.

Södra gödsellbehållaren på baksidan - Fult med de angränsande skräphögarna, hoppas att de ska bli majbrasa. Ser ut som gödsellbehållare gör, så det är väl ok.

Logen - oj, här finns ju hur mycket som helst att måla. Varför har man det gröna extrahuset (elevatorhuset), kunde man inte gjort det i samma material, trä och tegel, så att det hade smält in mera. Snyggt med svarta portar. Bra att man inte har målat alla tre portarna på gaveln, då hade det sett ut som tripp, trapp, trull.

Lilla huset döljer mot insyn till norra gödsellbehållaren från vägen, smart. Synd att det har fått förfalla så mycket, trasiga fönster och brädor. Undrar varför man bara har bytt taket. Om man målar om det och gör fönstren vita (i alla fall mot vägen), så gör det mycket för det totala intrycket.

Vegetation

Allén är jättefin. Buskar och sådant är ju mest i vägen där man skall fram med maskiner och traktorer, så det är nog ingen idé att plantera. Trevligt att så många äldre träd finns på fingårdsplanen och runt boningshuset.

Nytt hus

Finns egentligen ingen plats för något större hus. Förlänger man logen blir det en blandning av nytt och gammalt, blir nog inte bra. Bakom slaktsvinsstallarna blir för mycket bakom, hmmm svårt, men bygg gärna i rött trä.

Intervju med Jacob Lamberg

Den vårliga dagen 18/3 -94 med dagsmeja gjordes intervjun. Jacob är född och uppvuxen på jordbruk med mjölkproduktion i Sörmland. Jacob är 26 år och snart färdig (ekonom-) agronom. Jacob är gift med Eva, som väntar deras första barn. Nu bor de i Uppsala, men skall snart flytta till Trosa.

Allmänna åsikter

Jag vet att man har plåttak, men det är inte vackert. Varför måste takplåten dessutom vara svart, rött är snyggare? Plåten är inte blank i alla fall, det är positivt.

Bönder är duktiga med att fixa och lösa problem, felet är att man sedan låter provisoriet bli ordinarie tills nästa gång det behöver fixas, då man uppfinner en ny provisorisk lösning osv.

Undrar varför det alltid blir små skrotupplag och högar med "kanske bra att ha" på gårdar? Det förstör utseendet höst och vår, då det syns mest.

Röda gårdar, konservativt och kanske lite tråkigt att alla är det, men vad skulle de annars vara? Kombinationen med svarta och vita detaljer ger ett bra intryck.

Infartsvägarna

Att de är två är som det brukar men ser lite konstigt ut att de ligger så nära varandra. Snyggt med allé, fast jag tycker inte om björk.

Fingårdsplan

Trevligt med lite avskilt och lugnt. Bra!

Driftsgårdsplan

Luftledningarna måste väl vara där för att transportera foder på ett rimligt (kostnads- och arbetsmässigt) sett. Den är inte snygg, men troligen bättre än många andra lösningar.

Asfaltera är fullt och dyrt. Grusa kan man göra, men det går åt många lass och påfyllning med jämna mellanrum. Olika slaggprodukter från industrier finns, jag vet inte så mycket om dem, men de flesta verkar inte fungera så bra på lång sikt. Man skulle kunna göra en väg bak logen, men ve och fasa det kostar både åkermark och pengar, för att få mindre transportbelastningar på ytorna här inne.

Husen ett och ett

Boningshuset ser ut precis som det brukar göra. Ligger lite högre än övriga hus. Låg mera mitt ibland husen innan den andra gårdsplanen tillkom, men fortfarande centralt.

Virkesladan - (skratt) ja, så länge den fyller en funktion ska den vara där, men den är utom räddning, så den kan rivas när den inte fungerar längre. Hoppas bara att de inte hinner K-märka den innan dess.

Verkstad med bilgarage är OK. Undrar om man kommer att använda däckerna som ligger framför.

Växthuset - det måste vara det nyaste huset på gården. Det talar om för oss att man bodde här under 1980-1990 talet.

Tegelhuset - är detta bevis på att här funnits bebyggelse innan gården kom hit, hmm, näe'. Det passar inte in på något sätt, men just därför är det ganska pittoreskt, tilltalar nog någon.

Ladugården - kul att man har behållit stenladugården. "Hålen" i väggarna som nog kom med produktionsskiftet är inte snygga. Det är svårt att få lagningar snygga om man inte ska lägga ner alltför mycket tid och jobb på dem.

Maskinhallen - här har man gjort samma fel som så många andra och inte byggt för framtiden (borde ha byggt större).

Svinstallarna är tveeggade. Den konservativa biten i mig säger att man borde hålla stilen, formen och materialen. Nu smälter de inte riktigt in i helheten och plåt, papptak är inte mina favoriter. Lösningen är intressant och formen kul, speciellt här i Uppland där man inte ser den så ofta.

Silon, vacker är den inte, men praktisk och billig (på kort sikt) så den är OK.

Södra gödsellbehållaren på baksidan - Bra placering, man behöver ju inte skylta med sina "problem", även om de inte skall gömmas heller. Men undrar hur man kommer till med tunnan ....(längre diskussion om hur det fungerade och alternativa lösningar). Kanske inte den bästa placeringen, men kan inte komma på någon bättre själv.

Logen - här är det dags att byta några vindskivor och någon takpanna, det är kanske barnens sommarjobb. Målar han om den redan i sommar är han nästan ambitiös. På de flesta gårdar hade det nog fått vänta till nästa. Roligt att se att planken i portarna blir bytta, nu ska de bara målas också.

Fönster på logen och ladugården - Syns ju att det är samma stil på dem, snyggt. Man ser ju att de är trasiga och det ger ju ett lite schabbigt intryck. Kan ju måla i karmen med vitt, så förhöjer det utseendet mycket. De halvttrasiga rutorna bör man ta ner av

säkerhetsskäl. Egentligen behöver där inte sitta rutor i alls, och det är snyggare om det är enhetligt. Husen mår nog bra av genomluftningen.

Lilla huset - undrar vad det används till, man har ju inte råd att låta hus stå tomma. Undrar vad han har här inne med så fina dörrar.

Vegetation

Bra som det är. Trevligt att det finns så mycket bakom boningshuset och nedåt åkern. Plantera inne bland ekonomibyggnaderna fungerar inte, man kör bara ner dem när de (träden) är små och om de blir stora är de i vägen. Här finns ju ingen produktion vars djur behöver skugga.

Nytt hus

Beror mycket på vad det skall användas till.

Intervju med Dan Thunman

Intervjun med Dan Thunman gjordes 25/4-94. Dan är 35 år gift med Eva, de har ett barn. Dan är uppvuxen i Älvkarleby, men numera bosatt i Uppsala. Dan är kommunantikvarie i Uppsala kommun.

Allmänna åsikter

Man bör hålla sig till en stil, inte bara på varje hus utan också på gården som helhet. Det har man lyckats ganska bra med här. Symmetrin är viktig på en symmetrisk gårdsbild är det ännu viktigare att husen också är symmetriska.

Man har här som på de flesta lantgårdar gått från hantverk till "underhållsfritt". Underhållsfritt borde egentligen heta "går ej att underhålla".

Falurödfärg är bra. När annan färg används bör det vara oljefärg inte plastfärg. Här har man valt rätt färg.

När tegeltak byts ut mot plåt borde den alltid vara matt röd. Den röda plåten märks mindre och det borde dessutom knäppa mindre i den.

Infartsvägarna

Jag förstår meningen med att ha en grövre och en finare, men det hade varit snyggare att brädda allén och gjort den infartsvägen monumental. Då kan den grövre infartsvägen helt tas bort.

Gårdsplanerna

Antagligen har här tidigare legat bebyggelse med mangård och fägård. Man får väl se detta med två gårdsplaner som en följd av det. Ser väl ganska ok ut.

Husen ett och ett

Det är viktigt att taken ges ett utsprång och överlag har man lyckats väl med det här, bra.

Boningshuset är välbevarat. Placeringen är vanlig, högst upp, med utsikt. Den dominerar gårdsplanen på håll och det bör den få göra. Den gula oljefärgen är ok, men behöver skrapas och målas om. Fönstren dominerar och de är utbytta mot nya som har felaktiga proportioner (borde ha varit högre och smalare) och haft spröjsar. Här har nog funnits en glasveranda som man tagit bort, tråkigt eftersom den hade markerat mitten av huset. Bra att det finns två skorstenar symmetriskt placerat. Det gör inte så mycket att skorstenarna

inte är lika. Vid renoveringen av huset gjordes troligen en tilläggsisolering, det gör att väggarna är större än grunden. När grunden är mindre än väggarna upplevs huset inte stå så fast förankrat och tryggt som när det är tvärt om.

Virkesladan är förfallen!

Verkstad med bilgarage är ok. Tillbyggnaden (av bilgaraget) har gjorts ganska väl. Man borde ha förankrat byggnaden genom att göra en synlig grund. Inramning med någon form av foder på dörröppningarna i bilgaraget borde ha gjorts. Plåtporten stör både med sin storlek och med sitt material. En port av trä hade smält in mycket bättre. Görs träporten faluröd smälter den in ännu mera och den äldre svarta träporten blir den dominerande. Fönstren är bra. Trevligt med liknande fönster på hela byggnaden och att man valt att ha spröjsade fönster. Den blå dörren är så avvikande att man knappt reagerar på den.

Tegelhuset - man bör försöka att fortsätta ha tegel på taket. Ett litet men trevligt hus.

Ladugården ser ganska ok ut. Trevligt med stenladugårdar. Bra att den skullen är rödmålad. Taket borde också varit rött. Dörrarna borde målats svarta, då hade de avvikit mindre. Att dörrarna är av slätt trä (plywood) hade syntts mindre om de varit svarta. Skall här tas upp flera portar kan man kanske göra yttersidan av hyvlat virke. De luckor som finns kan man gärna markera t ex genom att måla dem svarta.

Gavelfönstret är snyggt. Om fönstret och vindskivorna hade vitmålats hade gaveln blivit snygg.

Maskinhallen - trevligt att ett så nytt hus har byggts i trä och inte i plåt. Bra att man har gjort markerade vindskivor och dragit ut taket ordentligt. När man målar detaljerna vita kommer huset att se nästan lika gammalt ut som övriga hus på gården (undantaget svinstallarna).

Svinstallarnas form för tankarna till rundlogar, men då borde det bara varit en. Stallarna är ok till formen och den röda färgen. De svarta skarvarna borde gjorts vita för att passa bättre ihop med övriga byggnader. Fönstren vita och dörrarna svarta av samma anledningar.

Logen har för stora portar. Om portarna hade gjorts i rött trä hade man inte lagt märke till dem. Elevatorhus bör göras i samma material och färg som huset i övrigt. Här borde det varit faluröda träväggar under tegeltak. På norra gaveln kan man kanske måla den största porten röd (nu svart), så att endast en port (mittensta) syns. Det skulle dessutom ge en symmetrisk gavel, vilket är bra.

Lilla huset ser ok ut. Samtliga fönster borde dock sett likadana ut. Rutorna på ett fönster skall stå upp, d v s om de inte är kvadratiska bör de vara höga och smala, inte korta och breda. Porten på östra gaveln kan målas svart (nu röd) men låt gärna upphängningen vara röd som nu, så att den inte syns. Porten på västra gaveln är ful. Dels har den en konstig onaturlig form, dels är den av plåt, vilket stör intrycket av ett gammalt hus.

Vegetation

Allén är tilltalande. Det är ju vanligt med björkallér från början av 1900-talet. Vårdträd på gårdsplanen är alltid trevligt. Här finns flera stycken och inget är mer än de övriga, men det är bättre så här än utan något. Bra att man inte har planterat tall eller gran på tomten.

Förr fanns nog här flera rabatter och staket, av tidsbrist har de ersatts av lättskötta gräsmattor. Det är tråkigt när allt blir gräsmatta, eftersom det blir monotont. Inget staket är bättre än fårstaket eller rutstaket med betongpelare. Bäst ur estetisk synpunkt är gamla trästaket.

Intervju med Anna Torstensson

Intervjun gjordes den 30/3-94, en grå vårdag. Anna är född och uppvuxen på lantbruk med växtodling och mjölkproduktion i Halland. Anna är snart färdig (mark-växt-) agronom. Anna är 25 år, förlovad med Anders, mjölkbonde i Halland.

Allmänna åsikter

Det blir ju att jag jämför med hur det ser ut hemma. Man försöker ju hålla fint omkring sig efter bästa förmåga. Bra att här är hängrännor och stuprör nästan överallt. Jag gillar gamla hus, men man måste underhålla dem.

Infartsvägarna

Bra med två, så att den smutsiga trafiken inte behöver in på fina gårdsplanen.

Fingårdsplan

Bra att det är uppdelat i två gårdsplaner. Här skall det vara fint, det är ju här gäster och andra är. Bra att maskinhallen och ladugården bildar en tydlig gräns mellan gårdsplanerna.

Driftsgårdsplan

Här är funktionerna viktigare än utseendet, men det gör ju inget om här är snyggt i alla fall. Södra gödselbehållaren ligger bra, gömd för besökare, undrar hur det blåser på höst och vår, för lukts skull. Det finns nya gröna plaststaket man kan sätta upp istället för detta rostiga. Den nya är lite tätare, så att man inte ser så mycket ner i behållaren. Luftledningar är fula, men måste accepteras, eftersom det är svårt att lösa på annat sätt. Ytorna borde hårdgöras, antingen med makadam eller asfalt, det blir så smutsigt annars. Viljan att hålla ordning syns i tegelpannhögarna och att dieseltankarna står prydligt. Gårdsplanen sluttar, det gör utseendet speciellt. Den kanske skulle gå att göra planare. Snyggt att alla portar är svarta, ger ett enhetligt intryck.

Husen ett och ett

Boningshuset ligger fint, högre än resten av husen, med fingårdsplanen framför. Tveksamt med den gula färgen, den är snygg men passar inte in här, borde varit rött. Dumt att man inte har spröjsade fönster, det har det nog varit tidigare.

Virkesladan syns så tidigt och tydligt vid infarten hit - borde antingen rivas eller repareras, om det går.

Verkstad med bilgarage - den blå dörren är full! Byt ut den till en svart så det blir enhetligt. Trots att det är plåttak syns det att det är ett äldre hus. Plåtporten borde varit av trä när huset är så gammalt. Snygga spröjsade fönster. Med tanke på verksamheten däri borde den legat på driftssidan istället.

Tegelhuset - usch så fult, tegel passar inte in här. Det ser lite för stabilt ut för att rivas, men det är vad man borde göra. Annars kan man väl klä det med rött trä.

Ladugården har fel fönster, men det var väl de enda som gick att sätta dit, hmmm. Det är inte snyggt när man blandar stilar med gammalt fint stenhus och nya (fula) portar och fönster. Taket syns ju inte från framsidan. Ljusinsläppen på taket, det finns snyggare men man måste ju ha något, men de borde varit symmetriskt placerade. Den blekta takplåten är ful, men det visste man inte att den skulle bli. Gavelporten mitt på (faluröd), bra att man inte målat den svart, för då hade det sett dumt ut.

Maskinhallen - här gör det inget att det inte är portar, men jag hade velat ha skjutportar där.

Svininstallarna - runda stallar stör inte, de får en annorlunda form från framsidan eftersom de är ihopbyggda. Bra att de är ihopbyggda, hade nog sett konstigt ut med två "lösa" stallar bredvid varandra. Hade nog varit bättre om hela bygget var gjort i trä. Borde ha valt fönster som liknade övriga husfönster mera. En silo som är så liten kan man placera så den inte syns, kanske bakom logen istället. En ensilagesilo är stor nog för att stå för sig själv, men inte denna.

Södra gödsellbehållaren - Skitupplag (skroten) det är det värsta jag vet, usch! Synd att man inte visste att denna behållare skulle byggas, tidigare, då hade man sluppit den norra, inne på driftsgårdsplanen.

Logen - här har det varit dags att måla ganska länge, men ekonomin kanske inte tillåter det. Plåtportar passar inte mot trä, men färgen (svart) är rätt, den bryter av. Lustigt att man har tegeltaket kvar här, det passar inte eftersom man har valt att ha plåt på de andra husen. Elevatorhuset borde gjorts i röd plåt. Gavelportarna ser lite roliga ut, här finns ju ingen symmetri, borde målas. Hmm, samma stil på alla gavelspetsfönstren, snyggt, men glasen behöver bytas och karmarna målas.

Lilla husets faluröda port borde varit svart. Måla vindskivor och fönster vita så höjs huset utseende betydligt. Nu ser man mest det nylagda taket och jämför det med de dåligt underhållna väggarna.

Vegetation

Man borde så gräs där inte trafiken skall vara. Plantera buskar i gattet mellan lilla huset och ladugården, så ser man inte in på driftsgårdsplanen. Plantera gärna träd i hörnan (N.Ö.) vid logen för att markera var gården slutar. Träd där man skall köra brukar inte fungera så bra, men det är snyggt.

Nytt hus

Svårt, här är kringbyggt redan. Man bör försöka låta boningshuset vara kvar i centrum, inte dra ut gården mer åt öster. Huset bör hålla ungefär samma stil som de andra (trä och plåttak). Bäst är nog att lägga det norr om lilla huset, men sådant här måste man tänka på länge, det beror på så mycket.